

De Koerier

van [december 2015] nr. 67

Brabants Heem

Een deel van de deelnemende ploegen aan de 26ste heemquiz in Oudenbosch

Brabants Heem van vrijwilligers, voor vrijwilligers

Beste lezer,

Bij het begin van de feestmaand december vindt u de laatste Koerier van 2015 weer op de deurmat of in uw mailbox. Het is voor mij de laatste Koerier die ik voor Brabants Heem samen heb gesteld. Tijdens de Raad van Aangeslotenen van 19 november heb ik me niet meer herkiesbaar gesteld. Niet omdat ik stop als heemkundige, maar de Wouwse heemkundekring en de Stichting Kasteel van Wouw hebben mij hard nodig. Vandaar dat ik deze keuze heb gemaakt.

Gelukkig is er een deskundig opvolger gevonden in de persoon van Tjeu van Ras. Hij is een gepensioneerd verslaggever, die zeker in Oost-Brabant geen onbekende is. Hij neemt zowel de redactie van de Koerier over als de website. Tot 1 januari blijf ik in functie, al zal ik alles in overleg met Tjeu uit gaan voeren. Ik wens u allen het beste toe en mogelijk dat we elkaar in de toekomst toch nog wel eens zullen ontmoeten.

In dit nummer besteden we weer aandacht aan allerlei nieuws op heemkundig en historisch gebied. Er verschenen nieuwe boeken, mensen werden gehuldigd en kringen zetten nieuwe activiteiten op touw. Verschillende zaken zijn ook op onze website terug te vinden. De Koerier is ook op deze site geplaatst, zodat iedereen er kennis van kan nemen. Wij willen de besturen vragen om de digitale Koerier door te sturen naar hun leden, of een link te plaatsen naar de digitale 'Koerier van Brabants Heem' op onze website (www.brabantsheem.nl).

Wij wensen u alvast prettige feestdagen en een goed begin van het jaar 2016. Hopelijk een jaar met vele nieuwe activiteiten en een groei van het aantal leden.

REGELS ROND 'VRIJWILLIGERSWERK ALS TEGENPRESTATIE'

DEN BOSCH - Op de website www.vrijwilligerswerk.nl staat de nodige informatie over mensen die als tegenprestatie voor hun uitkering vrijwilligerswerk (moeten) verrichten. Ook voor heemkundekringen kan die informatie belangrijk zijn. Hieronder de informatie die ook op de website staat. Daar is overigens nog meer nuttige informatie te vinden.

Vanaf 1 januari 2015 kunnen gemeenten mensen met een uitkering op grond van de WWB, IOAW en IOAZ, verplichten tot een tegenprestatie. (Vrijwilligers)organisaties realiseren zich nog onvoldoende dat deze mensen geen vrijwilligers zijn, waardoor er andere regels gelden. Mensen die als tegenprestatie vrijwilligerswerk doen, vallen niet onder de vrijwilligersverzekering, kunnen geen vrijwilligersvergoeding ontvangen en hebben een opdrachtgever/opdrachtnemersverhouding met de gemeente.

Hoe te verzekeren?

Kern van vrijwilligerswerk is dat het onverplicht gedaan wordt. Wanneer iemand voor het behoud van de uitkering bij een organisatie aan de slag gaat, is er geen sprake van vrijwilligheid en dus geen sprake van een vrijwilliger. Hierdoor valt deze persoon niet onder de vrijwilligersverzekering. Dat kan vervelende gevolgen hebben voor de betrokkene zelf, maar ook voor de organisatie. De VNG ontwikkelt voor de mensen aan wie een tegenprestatie wordt gevraagd een nieuwe verzekering: de participatiepolis. Deze polis zal niet door (vrijwilligers)organisaties maar door gemeenten afgesloten moeten gaan worden. De gemeente is immers de directe opdrachtgever die de uitkeringsgerechtigde verplicht een onbetaalde activiteit te doen in het belang van de samenleving.

Geen vrijwilligersvergoeding

Mensen die in het kader van de tegenprestatie bij een organisatie actief zijn, kunnen hiervoor geen vrijwilligersvergoedingen ontvangen. De wet verplicht hen naar vermogen onbeloonde maatschappelijk nuttige werkzaamheden te verrichten, waardoor het dus geen vrijwilligers zijn. Uiteraard is

het niet de bedoeling dat mensen die zich maatschappelijk nuttig maken daar extra kosten voor moeten maken. De daadwerkelijk gemaakte kosten kunnen dus gewoon vergoed worden.

Afspraken met de gemeente

Organisaties die mensen in het kader van de tegenprestatie willen gaan inschakelen, zullen goede afspraken moeten maken met de gemeente, de opdrachtgever voor de tegenprestatie. Deze afspraken zullen naast de verzekering en het vergoeden van de daadwerkelijk gemaakte kosten, moeten bestaan uit het soort werk en de omvang daarvan. Met betrekking tot de soort werkzaamheden is in de wet bepaald dat de werkzaamheden worden verricht naast of in aanvulling op de reguliere werkzaamheden en dat ze geen betaalde arbeid mogen verdringen. Daarnaast mogen de omvang en duur van de werkzaamheden slechts beperkt zijn. De wet is onduidelijk over wat die beperkte omvang en duur inhoudt, maar stelt dat die kan verschillen naar gelang personen tijdelijk ontheven zijn van een of meer van de verplichtingen in de wet.

Ook is het belangrijk om af te spreken met de gemeente op welke wijze de controle plaatsvindt en wie daarin een rol hebben. Het ligt niet voor de hand dat vrijwilligersorganisaties die taak krijgen, omdat ze belang hebben bij de inzet van de uitkeringsgerechtigde en bij melding van onrechtmatigheden het risico lopen de gewenste arbeidskracht verliezen. Het zal duidelijk zijn dat het inzetten van mensen met een tegenprestatie door vrijwilligersorganisaties geen sinecure is, vooral niet omdat afspraken over de inzet met de gemeente gemaakt moeten worden en niet zoals ze gewend zijn met de vrijwilligers zelf.

Meer informatie op www.vrijwilligerswerk.nl

KEES VAN DEN BERSSELAAR KRIJGT ZILVEREN DRAAGINSIGNE

UDENHOUT - Tijdens de jaarlijkse vrijwilligersmiddag van het jubilerende Heemcentrum 't Schoor ontving Kees van de Bersselaar uit handen van Theo Cuijpers, bestuurslid van Brabants Heem, het zilveren draaginsigne met oorkonde voor zijn heemkundige inzet voor Udenhout en Biezenmortel.

Kees is van bijzondere waarde voor 't Schoor. Vijfentwintig jaar geleden was hij één van de medeoprichters, hij was al die jaren verantwoordelijk voor het collectiebeheer, was nauw betrokken bij de uitgave van vele boeken van het schrijversteam en stopt nu bij dit zilveren jubileum van Heemcentrum 't Schoor als bestuurslid. Mede door zijn enorme kennis en kunde is Heemcentrum 't Schoor uitgegroeid tot een zeer actieve heemgroep, die niet meer weg te denken is uit de dorpsgemeenschap van Udenhout en Biezenmortel.

Voor na zijn pensionering bij de Rabobank besteedde hij nog meer tijd dan voorheen aan het heemcentrum. Kees had ook de nodige verdiensten bij het uitgeven van de jaarlijkse dorpskalender van Scouting Udenhout en in het dorp is hij zeker geen onbekende.

Gelukkig blijft Kees als vrijwilliger nog verbonden aan zijn Heemcentrum 't Schoor. Wij feliciteren hem van harte met deze mooie onderscheiding, die meer dan verdiend is.

Kees van den Berselaar krijgt uit handen van Brabants Heem bestuurslid Theo Cuijpers het zilveren draaginsigne

TJEU VAN RAS NIEUWE EINDREDACTEUR 'DE KOERIER'

ZEELAND – Tjeu van Ras uit het dorp Zeeland (in Oost-Brabant) wordt de nieuwe eindredacteur van 'De Koerier van Brabants Heem'. De website zal hij eveneens voor zijn rekening nemen. Hij neemt deze werkzaamheden over van René Hermans die zijn bestuursperiode niet heeft verlengd. Tjeu heeft zich tijdens de Raad van Aangeslotenen op 19 november voorgesteld aan de aanwezigen kringen en zal tot de voorjaarsvergadering als aspirant-bestuurslid actief zijn.

In Oost-Brabant is Tjeu zeker geen onbekende. Hij werkte daar jarenlang als journalist/verslaggever. In de periode van 1973 tot 2015 was hij 41 jaar werkzaam voor het 'Brabants Dagblad' en één jaar voor de 'Gelderlander'. Hij doorliep daar alle functies van (regio)verslaggever tot chef regioredactie, maar hij was ook chef eindredactie, chef

Tjeu van Ras uit het dorp Zeeland

nieuwsdienst en lezersredacteur. De laatste jaren werkte hij vooral als reporterredacteur/interviewer.

Voor de edities Uden-Veghel en Oss en omgeving van het 'Brabants Dagblad' verzorgde hij de rubriek 'Weerzien'. In die rubriek werden, in samenwerking met heemkundeverenigingen, oude foto's gepubliceerd waar weinig van bekend was. In de meeste gevallen ging het om personen op de foto's. Lezers werd gevraagd om te reageren als ze informatie hadden. Meestal kwamen er veel reacties en konden raadsels worden opgelost.

Tjeu heeft ook enkele publicaties op zijn naam. Een boek rondom het bezoek dat de paus in 1985 aan Nederland bracht en dat hij samen met ander auteurs samenstelde. Verder het boek '100 jaar Zeelandia', een werk over de historie van de muziekvereniging in Zeeland en het boek 'Het bewaren waard' bij gelegenheid van het veertigjarig bestaan van heemkundevereniging Zeeland.

Tenslotte willen we nog vermelden dat Tjeu van Ras eindredacteur is van het blad van de reünistenvereniging van Beekvliet: 'Tempora Nostra'.

WE LATEN DE DRIE WIJZEN HERRIJZEN!

door: Els Snels

6

TILBURG - Een van de oudste tradities in Tilburg en omgeving is het driekoningenzingen. De traditie om langs de deuren te gaan zingen, komt uit de tijd dat mensen het zwaar te verduren hadden door armoede en voedselschaarste in de lange winters.

Kinderen werden op feesten zoals Nieuwjaar, Sint Maarten en Driekoningen langs de deuren gestuurd om hun liedjes te zingen voor snoep, geld, brandstof of voedsel. Kerken en kloosters deelden koeken uit en het gemeentebestuur gaf brood en spek. Het bedelend zingen was een manier om voor elkaar te zorgen in donkere tijden.

Het driekoningenzingen valt op de dertiende dag na kerst, op 6 januari, de dag van het Driekoningenfeest. Dit feest was daarom in vroegere, barre tijden voor jong en oud een goede reden om te gaan bedelen. Uitgedost in mooie mantels, sterren met lichtjes en koningen uit drie werelddelen. Een mooi en aantrekkelijk beeld dat in combinatie met de soms verrassende liedjes zorgde voor extra gulle gaven.

Drie wijzen

Het Driekoningenfeest zelf is wereldwijd voor alle christenen het feest waarop wordt herdacht dat de wijzen uit het oosten een ster zagen,

die zij volgden om het kindje Jezus te zoeken die hen werd bekendgemaakt als de Zoon van God. Dit beeld sluit echter niet meer aan bij het grootste deel van onze hedendaagse samenleving. Een samenleving met vele culturen, religies en achtergronden.

De afgelopen jaren daalde de aandacht voor Bijbel en kerk waardoor het verhaal van de drie koningen steeds onbekender werd en de bedeltraditie van het driekoningenzingen in deze spiraal werd meegetrokken.

Waarom de traditie van het driekoningenzingen dan levend houden? Terwijl de betekenis van de bedeltraditie relatief onbekend is. Ouders hun kinderen niet in het donker langs de deuren laten gaan. Het verhaal van de koningen niet wordt gekend en de betekenis ervan niet wordt herkend?

Driekoningen Werkgroep Midden Brabant gaat niet uit van deze sombere gedachten en richt de schijnwerper op de waardevolle boodschappen van de drie wijzen en op 'onze' bedeltraditie: het Driekoningenzingen dat eervol staat op de Nationale lijst van het Immaterieel Erfgoed.

Vrolijke traditie

We gaan uit van het vrolijke van deze traditie vanwege het samen verkleeden en het samen gaan zingen. Vaak voor het goede doel en soms voor de eigen spaarpot.

We vinden dat tradities de kern zijn van onze cultuur en zorgen voor saamhorigheid.

En niet in de laatste plaats gaan we

uit van de krachtige boodschappen die de drie wijzen ons vertellen: het op zoek zijn naar wat belangrijk is, het ontdekken van inzichten, het respect dat je betoont voor iemand die je iets zinnigs vertelt, geschenken die je weggeeft die voor de ander veel betekenen, het samen op weg zijn vanuit verschillend ras en cultuur. Thema 's voor iedereen!

De Driekoningen Werkgroep Midden Brabant geeft, samen met vele enthousiaste mensen, instellingen en organisaties zoals het Brabants Heem, heemkundekringen in de regio, Regionaal Archief Tilburg, bibliotheek, stadsgids-erij, verzorgingshuizen en wijkcentra een nieuw elan aan Driekoningen en het Driekoningenzingen. De Drie Wijzen herrijzen met een mix van traditionele, verrassende en vernieuwende activiteiten in Tilburg en omgeving van december 2015 tot en met 6 januari 2016.

Een greep uit de activiteiten: een driekoningenmiddag voor jong en oud, de breiende dames in de Hasseltse Kapel van Tilburg die de zangertjes op 6 januari begroeten, een heuse "challenge", de lezing en de driekoningenstadswandeling maar ook de excursie naar het Museum Catharijneconvent met

de prachtige Napolitaanse stal, de tentoonstelling in de bibliotheek in het centrum van Tilburg, de optochten in de dorpen van de regio en natuurlijk het traditionele zingen in de diverse locaties.

Ook voor het volgende jaar zijn er al mooie en nieuwe ideeën om de traditie van het Driekoningenzingen levend te houden. Omdat het vrolijk is, zorgt voor saamhorigheid en vooral omdat de boodschappen van belang zijn! Meer informatie op www.heemkundekringtilburg.nl en www.driekoningen.yurls.net

Driekoningen Werkgroep Midden Brabant en Heemkundekring Tilborch.

TON VAN DRUNEN EN JAN AALDERS LID IN DE ORDE VAN ORANJE NASSAU

SCHIJNDEL - Twee leden van Heemkundekring Schijndel hebben een Koninklijke Onderscheiding gekregen. De bestuursleden Ton van Drunen en Jan Aalders werden benoemd tot Lid in de Orde van Oranje Nassau. Dat gebeurde al op 24 april 2015, maar we kregen nu pas de informatie aangereikt, maar daarom niet minder het vermelden waard.

8

Ton van Drunen met zijn onderscheiding

de rolschaatsvereniging Turondo Dance. Tussen 2001 en 2010 was hij niet alleen bestuurslid, maar ook voorzitter van de KBO, afdeling Schijndel. Jan Aalders was van 1984 tot 2002 secretaris van CDA Schijndel. Vanaf 2001 is hij secretaris van de Heemkundekring Schijndel en is hij ook betrokken bij de voorbereiding en uitvoering van lezingen, heemmanifestaties en andere evenementen.

Ton van Drunen is vanaf 2001 penningmeester van de heemkundekring Schijndel. Tussen 2004 en 2006 was hij secretaris van het project Schijndel Ouderenproof. Ook was Ton van Drunen tussen 2010 en 2011 penningmeester van Stichting HOPEST Schijndel.

Verder had hij ook op ander gebied de nodige verdiensten. Zo was hij van 1976 tot 1982 penningmeester van

Jan Aalders, secretaris van Hkk Schijndel

Sinds 2004 is hij secretaris van de Themagroep wonen en veiligheid van de Seniorenraad (voorheen 'Vernieuwend ouderenbeleid Schijndel') In 2010 werd Stichting HOPEST Schijndel opgericht. Jan Aalders is de initiatiefnemer daarvan en secretaris. De stichting heeft een hopest gebouwd en geeft informatie en voorlichting over de Schijndelse geschiedenis over de hopest. In de hopest wordt hop gedroogd, zodat het voor de bereiding van bier gebruikt kan worden.

Beide heemkundigen van harte gefeliciteerd ook namens Brabants Heem.

'DE HONDENKAR ALS TRANSPORTMIDDEL'

RIJEN - Bert Willemen uit Rijen is een onderzoeker van hondenkargegevens. Hij begon in 1985 met het verzamelen van gegevens en foto's van alles wat met het werk van de hond met de hondenkar te maken heeft. Het algemeen gebruik van honden en hondenkarren als transportmiddel in het maatschappelijk verkeer boeide hem zo, dat hij het onderzoek al hobby heeft gekozen.

„Ik ben gestart met stamboomonderzoek en zocht naar gegevens van mijn overgrootvader Adriaan Willemen uit Gilze. Deze man beoefende diverse soorten beroepen uit. Zo was hij, boer, opperman, geitenfokker en imker. Daarnaast ventte hij dagelijks langs de deuren met petroleum met hond en hondenkar als transportmiddel. Voor de wagen stond een grote bouvier, die naar de naam Bruto luisterde. Bruto was afkomstig uit het Nederlandse leger, waar hij had gediend als mitrailleurhond”, vertelt Bert Willemen.

Inmiddels heeft hij een lezing over hondenkarren, maar hij is nog steeds op zoek naar nieuw materiaal. Zo zoekt hij historische foto's of films van het werk van de hond met de hondenkar, maar ook documenten, nummerbewijzen, processen verbaal, vergunningen en archiefstukken van dit verdwenen

transportmiddel. Voorwerpen, nummerplaten [afkomstig van hondenkarren], adressen en locaties van nog bestaande originele hondenkarren zijn ook welkom.

„ Denk hierbij aan bakkerswagens, bierwagens, mitrailleurwagens, gereedschapwagens of munitiewagens, petroleum- of oliewagens, postwagens en hondenkarren van slagers, visventers en bijzondere beroepsgroepen”, Bert Willemen op. Hij is te bereiken aan de Laagstraat 103, 5121 ZE Rijen. Telefonisch is hij bereikbaar op 0161 225 665 of per mail op b.willemen@home.nl.

Lezing over de hondenkar

De lezing die Bert Willemen verzorgt, heeft de titel *‘Met hond en de hondenkar terug in de historie’*. Hij heeft daarbij historische beelden over het verdwenen transportmiddel.

Hij begint met het werk van de hond met de hondenkar tussen 1850 en 1962 in de verschillende beroepsgroepen waar men met dit transportmiddel werkte. Een aantal beroepen, die vroeger met de hondenkar een broodwinning verdienden, lopen als een rode draad door deze lezing. Het gebruik van de hondenkar bij de posterijen, in het leger, in de kunst en in de reclame komt aan de orde. Een afzonderlijk onderdeel vormt de ‘Trekhondenwet’ en de overtredingen die men zoal maakte. Bij het vertonen van de diaserie passeren unieke beelden van de verschillende hondenrassen en bastaarden de revue. Zo zijn er historische opnames van het verdwenen ras ‘Matin Belge’. Ook de voorouders van de Berner Sennenhonden, Bouviers, Deense doggen, Duitse herders, Groenedalers, Hollandse herders en Mechelse herders komen aan de orde.

De hondenkar.

Tot ver in de jaren twintig van de twintigste eeuw kwam de hondenkar vrij algemeen voor. De trekkracht van de hond bleek de mens goed van dienst te kunnen zijn. Ingespannen voor-, onder- of achter de kar liet de mens de hond voor hem werken. Allerlei lasten en vrachten werden zo per hondenkar vervoerd. Er waren vele soorten en maten. Hondenkarren waren vooral populair bij bakkers, boeren, groenteboeren, kruideniers, looiers, marskramers, melkventers, petroleumventers, schoenhandelaren, slagers en visventers. Vanaf de jaren dertig verdwijnt de hondenkar meer en meer uit het straatbeeld. Er kwamen andere en efficiëntere vervoersmiddelen in zwang gekomen. Door de Nederlandse posterijen werden ook trekhonden ingezet, officieel werd bij de PTT de hondenkar in 1912 ingevoerd. Bekend is echter dat in ieder geval al in 1850 honden werden gebruikt voor het vervoer van allerlei vrachten voor ‘tante POS’.

In het kader van de oorlogvoering eind negentiende en begin twintigste eeuw werd de hond verschillende functies toebedacht zoals: koerier, bevoorradener en als verkenner. Door de leiding van het toenmalige Nederlandse leger zijn allerlei plannen en studies gemaakt om de hond en de hondenkar te gaan gebruiken. Tijdens de jaren 1914-1918 vervulden ruim 1200 trekhonden hun militaire dienst in Nederland, soms onder de meest moeilijke omstandigheden. Bij de demobilisatie van het veldleger in de periode 1918-1919 werden ze uitgespannen en verder afgedankt, en de trouwe 'oudgedienden' trokken zo de burgermaatschappij in.

De hondenkar in de kunst.

Een aantal kunstenaars heeft zich door de hondenkar laten inspireren. Diverse karren zijn op schilderijen vastgelegd, andere in de vorm van tekeningen, of ze zijn als een beeld vereeuwigd.

Een andere vorm waarin de hond en de hondenkar gebruikt werd, was voor reclamedoeleinden. Afbeeldingen van de hond met de hondenkar kun je tegenwoordig op de meest uiteenlopende plaatsen in de commercie tegenkomen, van op een broodzak tot op een nota van een restaurant.

Om met zo'n hondenkar te mogen rijden, moest men aan een aantal verplichtingen voldoen. Men had een vergunning nodig ingevolge de 'Trekhondenwet van 1910'. Er waren veel mensen die een vergunning hadden en dus ook een hondenkar bezaten. Voor zo'n kar liepen in de regel één of twee honden. In de praktijk kwam het regelmatig voor, dat het met de wetsvoorschriften van de Trekhondenwet niet zo nauw werd genomen. Het toezicht op de naleving van de wet was een taak van de politieagenten, gemeenteveldwachters, inspecteurs met opsporingsbevoegdheid en rijksveldwachters. Uiteindelijk werd in 1961 de trekhond wettelijk verboden. Op de laatste dag van dat jaar werden de laatste 32 dieren in dienst van hun baas voorgoed uitgespannen. Met de opheffing van de "Trekhondenwet" in 1962 trad de "Wet op de Dierenbescherming" in werking.

Aan de hand van reacties blijkt dat de hond en de hondenkar nog bij veel mensen in Nederland en België in de herinnering leven. Zo zijn er musea die in hun collectie prachtige exemplaren van hondenkarren bezitten. De laatste tijd komt het ook steeds vaker voor dat men de hond en de hondenkar bij speciale evenementen kan bewonderen. Een aantal Belgische hondenkarliefhebbers heeft de 'Vlaamse Trekhonden Vereniging met hond en kar'

opgericht. Ook in Nederland was er een soortgelijke vereniging, namelijk het 'Berner Wagli-team', op dit terrein werkzaam
Spreker Bert Willemen laat in een lezing van 1½ tot 2 uur het werk van de hond met de hondenkar herleven. Naast het vertonen van een PowerPoint presentatie worden er ook een aantal voorwerpen, publicaties en afbeeldingen meegebracht. Informatie is te vinden op www.hondmethondenkar.nl of via de mail: b.willemen@home.nl
Wie alvast in de stemming wil komen, kan kijken op <https://www.youtube.com/watch?v=CgXWnc1NX38> of op <https://www.youtube.com/watch?v=VBpPZ6y98aM>

SCHRIJF EEN TEKST VOOR HET TWAALFDE BRABANTSE DIALECTENFESTIVAL

LIESHOUT – Het duurt nog even voor zondag 12 juni 2016 het twaalfde Brabants Dialectenfestival begint, maar schrijvers en dichters in het dialect kunnen nu alvast aan de slag om hun bijdrage te maken of om een goed idee op te doen.

Aan dit festival is onder meer een schrijfwedstrijd verbonden en het thema van het festival en dus ook van de schrijfwedstrijd is in 2016: *'Zo doen ze dat hier tegenwoordig'* ofwel *'Hedendaagse rituelen'*.

De schrijfwedstrijd wordt georganiseerd door Stichting Brabants Dialectenfestival Lieshout in samenwerking met Stichting Erfgoed Brabant. De wedstrijd is onderverdeeld in drie categorieën: verhalen, gedichten en liedteksten.

De liedtekst moet ingestuurd worden samen met een geluidsopname daarvan. Wat de verhalen betreft, hiervoor geldt een maximale omvang van 1000 woorden; voor de gedichten is dit één A4. Het verhaal, het gedicht of de liedtekst waarmee u wilt deelnemen, moet gebaseerd zijn op bovengenoemd thema en geschreven in uw eigen Brabants dia-

Een foto gemaakt tijdens het vorige dialectenfestival

lect. Er mag aan meerdere onderdelen deelgenomen maar per categorie is maar één inzending mogelijk.

De winnaar van elke categorie ontvangt op het Brabants Dialectenfestival van 12 juni 2016 de Brabantse Dialectpenning. Bovendien verschijnen de winnende teksten in het programmaboekje van het festival. Uiteraard ontvangen de genomineerden bijtijds bericht.

Uw verhaal, gedicht of liedtekst moet onder pseudoniem ingezonden worden, zodat de jury elke inzending anoniem kan beoordelen. Bij uw inzending moet u uw echte naam en uw adresgegevens in een aparte, gesloten envelop meezenden, met op de buitenkant het pseudoniem.

Inzenden kan tot 1 maart 2016. Het inzendadres is Stichting Brabants Dialectenfestival Lieshout, Dorpsstraat 75, 5737 GB Lieshout. Meer informatie is te vinden op de website www.brabantsdialectenfestival.nl.

MEDAILLE BRABANTS HEEM VOOR RENÉ HERMANS

door Tjeu van Ras

OIRSCHOT – Ruim vijf jaar was René Hermans uit Wouw bestuurslid van Brabants Heem. Donderdag 19 november nam hij als zodanig afscheid. Voorzitter Henk Hellegers van Brabants Heem sprak daarbij lovende woorden over de grote inzet en betrokkenheid van René. Hij reikte hem de Brabants Heemmedaille uit als dank voor die inzet. Daarbij hoorde ook een oorkonde.

René Hermans werd in 2010 bestuurslid. Hij was al jaren actief in de plaatselijke heemkundekring De Vierschaer in Wouw. Als bestuurslid was hij regio-coördinator, lid van de redactie van In Brabant, beheerder van de website van Brabants Heem en samensteller, redacteur en eindredacteur van De Koerier, het mededelingenblad van Brabants Heem. Henk Hellegers nam afscheid van René aan het slot van de vergadering van de Raad van Aangeslotenen.

Als correspondent van voorheen Brabants Nieuwsblad en nu BN/De Stem is het volgens voorzitter Hellegers niet zo gek dat hij in het bestuur van Brabants Heem de communi-

De Brabants Heem-medaille voor René Hermans (links), uitgereikt door voorzitter Henk Hellegers

catie en de pr voor zijn rekening nam. “Je hebt onze verwachtingen meer dan waargemaakt. De Koerier is dankzij jou een uitstekend blad geworden.” Henk Hellegers roemde de inzet van René. “Bij vele activiteiten aanwezig, heel actief in zijn regio en altijd aanwezig op de bestuursvergaderingen. Hij heeft heel wat zaken opgepakt. Als wij iets afspraken, ben je dat altijd nagekomen. En je zat anderen achter de broek als het nodig was.” Het dankwoord van René was kort maar duidelijk: “Ik heb mijn best gedaan en met veel plezier.”

LEZING ‘VAN LUST, SPOT EN ZINNELIJK GENOT’

Spotten en lachen over huwelijk en overspel in de Late Middeleeuwen

HILVARENBEEK - Dat is de titel van een voordracht over het felle, kleurrijke leven van alle rangen en standen uit de Late Middeleeuwen die P.J.J. (Piet) van Hees voor heemkundekringen en geschiedkundige kringen kan verzorgen.

Dat kleurrijke leven werd destijds bezongen en voorgedragen door vaganten, minstrelen en dichters. Zij bekritiseerden de clerus en de edelen. Zij dichtten over de jeugd, de gevaren van de liefde, over het zinnelijk genot met list en lust bedreven.

Weerspiegelden de Mariamirakelen, de hagiografieën in dit geval de verhalen over de heiligenlevens, de lof- en klaagzangen uit de Vroege-Middeleeuwen nog de vroomheid en ingetogenheid van de mens, in de Late-Middeleeuwen ontstonden de boerden en de sproken, kortom de schelmenverhalen.

In deze verhalen wordt een mens beschreven die wordt beheerst door zijn instincten, die soms grof en ongeremd is, in zijn uitlatingen en zijn gedrag.

De boerden, de sproken, de kluchten en sotternieën tonen de ware aard van de mens en zijn hang naar het zinnelijk genot. De gedichten die worden voorgedragen geven aan dat het de gewone middeleeuwse mens niet aan levenskunst heeft ontbroken.

Gedichten die gaan over spot, genot en zeker ook het seksuele genot, over de domheid van de man, de deugden en vooral de ondeugden van de vrouw. Verhalen – veelal in versvorm – die vertellen over de liefde, over het spotten met bedrogen mannen, de zogenaamde hoorn dragers en over de soms verre van vrome geestelijkheid.

In de lezing wordt een keur aan gedichten met soms devote, maar

zeker ook minder kuise inhoud, voorgedragen. De boerden en sproken geven het denken van de middeleeuwse mens weer. Denken dat gaat over zachte bedden, gemengde bad- huizen, over het erotisch samenzijn en nog veel meer. Ze vertellen over het minnespel dat ook toen een maar al te graag herhaald tijdverdrif was.

Inmiddels heeft de lezing al bij verschillende kringen op het programma gestaan, zoals bij de kring in Waspik, 'De Heerlijkheid Heeze-Leende-Zesgehuchten', het Zuidwestkwartier en Heemkundekring "Dye van Best". Al die kringen waren vol lof over datgene wat de heer Van Hees vertelde en liet zijn.

Kringen die de lezing graag op hun programma willen zetten kunnen bij deze kringen terecht voor informatie. Spreker P.J.J. van Hees is te bereiken op het adres Koestraat 8, 5081 BC Hilvarenbeek. Telefoon 013 505 2641 of per mail pjjvhees@kabelfoon.nl.

GESCHIEDENIS VAN EEN LEDER-, PAK- EN DROOGHUIS IN DONGEN

door: Drs. L.F.M. van der Hoeven

DONGEN - Veel historische panden in Dongen zijn in de afgelopen vijftig jaar gesloopt. Mede daardoor zijn veel inwoners niet op hoogte van het recente industriële verleden in hun dorp. Om het verleden toch enigermate tot leven te brengen, is een globale beschrijving van de historische ontwikkelingen van Brabant en meer gedetailleerd over Dongen van belang. Zo zijn in het voormalige gehucht 'Heuvel' - dat aan de beek de Donge grenst - vrijwel alle typen van bedrijfsgebouwen met betrekking tot lederverwerking - van thuiswerkers tot industriële arbeid - te aanschouwen. Tevens zal dieper worden ingegaan op het bijna 100-jarige bestaan van het leder-, pak- en drooghuis op Heuvel 20 in Dongen.

Hierna schrijft Lucas van der Hoeven over de Brabantse gemengde land-

Landschap met boerderij in Dongen - J.C.K. Klinkenberg (1871-72). (In een uitgave van heemkundekring De Heerlyckheit Dongen)

bouw en passeert de geschiedenis van Dongen in vogelvlucht. Daarna volgt een hoofdstuk over onderwijs en zorg in Dongen. Het gedeelte over leerlooierijen nemen we hier onverkort over.

Leerlooierijen

In Nederland bevonden de meeste leerlooierijen zich traditioneel in Noord-Brabant, vanwege de combinatie van zuiver stromend water, eikenschors en huiden. De zandgronden en kleine percelen, noopten de boeren ertoe om vooral 's winters nevenwerkzaamheden te verrichten, zoals het leerlooien. In de Drunense duinen, maar ook in de duinbossen nabij Rijen en Dongen en in de eikenwallen met akkermaalshout, werd veel eikenhout gekapt.

De schors van het eikenhout – ook wel 'run' genoemd - bevat looizuren. Deze schors werd onder meer vermalen door één van de zes destijds aanwezige molens in Dongen. De ingekochte huiden werden in de beken aan rekken gehangen om te weken. Na enige maanden werden deze dan van het vet ontdaan en met het run maandenlang in looikuipen ondergedompeld. Vervolgens werden de huiden gedroogd op zolders, waarvan de zijkanten konden worden opgezet. De eerste vermeldingen over looi-activiteiten, dateren uit 1295. Zo zou een zekere Franco in 's-Hertogenbosch als perkamentmaker actief zijn geweest. Daarvoor gebruikte hij ongelooide huiden. Ook is er in 1397 al een zo omvangrijke en intensieve handel in runderen in Breda, dat er een aparte belasting op werd geheven. In 1449 zijn er eveneens in Breda al verschillende zeemleerbereiders actief. Zo overleed bijvoorbeeld in 1530 een rijke schoenlapper Daniël aan de pest en hij liet een groot fortuin na. Opmerkelijk genoeg werden er in Brabant in de zeventiende eeuw reeds huiden uit Zuid-Amerika gelooid. Vanaf 1629 was Brabant een Generaliteitsland, waardoor een groot gedeelte van de leernijverheid verdween als gevolg van importheffingen die het gewest Holland oplegde. Vanaf 1730 trad er enig herstel op, maar pas onder de Bataafse Republiek (1795-1813) werden de invoerbepalingen opgeheven. Dat leidde tot een opbloei van de leerlooierijen in Brabant. Vanaf de achttiende eeuw vond er enige leerlooing in Rijen plaats. Sinds 1784 behoort de firma Vermeulen in de Kerkstraat tot één van de oudste leer- en schoenfabrieken in Dongen. Vermeulen werkt aanvankelijk middels het traditionele kuiplooiproces, dat zo'n drie jaar intensieve arbeid vergde, waarbij het gehele looiproces zo'n anderhalf jaar vergt. Deze onderneming verwerkt dan al zo'n 1.000 huiden per jaar. Dit looien gebeurde veelal op basis van huisnijverheid door thuiswerkers. In 1809 waren achttien looiers en negentien schoenmakers actief in Dongen en in 1810 was in Kaatsheuvel al zo'n 20% van de beroepsbevolking als schoenmakers actief.

Brabant grootste leerproducent

In 1815 waren er al 250 looierijen in de provincie, die bij elkaar aan ruim 330

man werk verschaffen. Brabant was daardoor de grootste leerproducent van het land. Een nevenactiviteit vormde de vervaardiging van tapijten van koeharen, waar een Bredase firma zich in specialiseerde. Daar werkten al 300 personen in 1823. Naast deze leerproductie, ontwikkelde zich ook een bloeiende schoenenindustrie.

In de loop van de negentiende eeuw ontwikkelde de lederindustrie zich van thuis- en seizoen arbeid tot een industriële aangelegenheid. In 1862 was het merendeel van de beroepsbevolking werkzaam bij één van de 156 schoenmakerijen of bij één van de 85 looierijen in 1891. De firma Vermeulen verschafte in 1860 al werk aan zo'n 65 werknemers. De verdiensten waren evenwel laag. Zo verdiende een looiersknecht 6 tot 7½ gulden, een sjouwer 4 gulden en een overleersnijder zo'n 5½ gulden per week. De werkdagen waren lang - vaak van 6 uur 's morgens tot 8 uur 's avonds, minus 2½ uur pauze - kwam dat op 11½ actieve werkuren per dag; in totaal zo'n 61½ uur per week. De lonen in Brabant lagen lager dan elders in het land. Zo verdienden de knechten in Brabant 7½ gulden per week - zo'n 400 gulden per jaar rond 1905. In Delft was het jaarloon van knechten 565 gulden en in Meppel zelfs 600 gulden. Deze verdiensten of koopkracht dienen te worden afgezet tegen het toenmalige prijspeil. Maar gelet op de omrekeningsfactor, is er sprake van een bestaan als dat van 'schrallahans is keukenmeester'. Van deze 'hongerloontjes' konden alleen het goedkoopste voedsel worden gekocht. Voor kleding, huishuur en zeep was meestal geen geld.

Verbetering looiproces

Een verbetering van het looiproces vormde de vache-lissé-looiing, waarbij plantenextracten met een zeer hoog gehalte aan looistoffen werden gebruikt. Vooral het looien van zool- en drijfriemleder werd erdoor versneld en ver-

Vermeulen Looierij & Schoenmakerij sinds 1784. In het gebouw zijn nu appartementen ondergebracht (Wikimedia Commons)

Thuiswerkende schoenmakers in de 'Goudmijn' rond 1910. De naam 'Goudmijn' was spottend gekozen, want de schoenmakers kregen slechts een schamel loon

De martelaren Crispinus en Crispinianus die later patroonheiligen van de leerlooiers, schoenmakers en orthodontisten werden

beterd. In 1848 werd de looiende werking van chroomzouten ontdekt. Looiers gingen al snel over tot het gebruik van deze chroomlooistoffen en rond de eeuwwisseling was de chroomlooiing minstens zo belangrijk als de plantaardige. Chroomlooiing is een sneller procedé, dat vooral voor bovenleder geschikt is. In de twintigste eeuw werd het looiproces steeds meer gemechaniseerd – daarop wordt hier niet nader ingegaan. De Frans-Duitse oorlog van 1870 tot 1871 leidt tot een grote vraag naar leerproducten en dus tot grote voorspoed in Dongen. Enige tijd later is er wederom sprake van een neergang in deze bedrijvigheid. Pas vanaf 1875 ontstonden er leerlooierijen op industriële basis door de uitvinding van de looivaten en het gebruik

van stoom- en andere machines. In 1900 neemt de firma Vermeulen de eerste stoomkuipen in gebruik. Daardoor werd het looiproces verkort tot zo'n drie maanden. Dit leidde tot een enorme schaalvergroting, waardoor alleen in Rijen al zo'n 460.000 huiden per jaar werden verwerkt met een waarde van 15 miljoen gulden. De intensivering van deze bedrijvigheid, vond ook in Dongen, Kaatsheuvel, Sprang-Capelle, Loon-op-Zand, Waalwijk, Oosterwijk, Rijen, Oosterhout (NB), Gilze en Chaam plaats. Deze regionale leerbewerkingscentra staan ook wel bekend onder de naam van 'de Langstraat'. Van de omstreeks 538 leerlooibedrijven, die in 1891 in heel Nederland actief waren, waren er omstreeks 37 in Dongen actief. Rijen telde destijds zo'n 22 leerbedrijven. De meeste ondernemingen ontstonden in Rijen echter pas na 1900. Voor het Rooms Katholieke volksdeel is 25 oktober van de liturgische kalender van belang. Dan wordt de feestdag van de heilige martelaren Crispinus en Crispinianus gevierd. Zij zijn de patroonheiligen van de leerbewerkers en de 'R.K. Schoen- en lederbewerkerbond Sint Crispinus en St. Crispinianus'. De eerste voorzitter van deze vakbond was Cornelis Roestenberg (1877–1955) in 1907. Deze vakvereniging streed onder meer tegen de gedwongen winkelnering. De leerfabrikanten stelden weinig prijs op de arbeidersorganisatie. Zo werden in 1917 in Rijen 70 werknemers ontslagen, omdat zij lid waren van de lederbewerkerbond. In 1908 meldt Mr. A.E.J. baron Van Voorst tot Voorst, Commissaris van de Koningin in Noord-Brabant, in zijn verslag over zijn werkbezoek aan Don-

gen, dat looiersknechten gemiddeld 7 gulden, schoenmakers op fabrieken minstens *f* 7 en een thuiswerkende, handwerkschoenmakers hoogstens 6 gulden per week verdienden. Intussen is 66% van alle voormalige thuiswerkers in dienst getreden bij de fabrikanten.

Er worden 'schatten' verdiend

Op 2 augustus 1917 vermeldt het verslag van Baron van Voorst tot Voorst, dat de werkdagen tot 10 uur zijn gekort en dat het met *'de gedwongen winkelening helemaal is gedaan'*. Ook schrijft hij dat *'in de industrie schatten worden verdiend'*. Van die ruime winstmarges dienen de fabrikanten dan nog wel de 'oorlogswinstbelasting' te betalen. Deze winsten zijn een gevolg van de mobilisatie van het Nederlandse leger en ook de vraag vanuit de Franse, Engelse en Duitse legers.

Vooraf vooral voor militaire laarzen en paardentuigleer werd afgenomen. Vanaf 1920 dalen dan de leerprijzen met de dag, mede door de torenhoge inflatie in Duitsland en in mindere mate Frankrijk en België. Door dat „het Duitse geld vrijwel al haar waarde verliest, werd ons land overstromd met Duitsch schoeisel en wel in die mate dat de Regeering het in 1922 noodig oordeelde,

Gerba Winsor aan de Hoge Ham. Alleen de gevel is overgebleven van het vroegere gebouw

den invoer van schoenen wegens valutaconcurrentie tijdelijk stop te zetten''.

Veel looierijen sluiten hun poorten, waardoor zo'n 60% van de leerarbeiders in Waalwijk en Dongen werkeloos werden. Die crisis werd nog eens verergerd door het faillissement van de plaatselijke Hanze Bank. Veel Dongense lederfabrikanten hadden met krediet van deze bank grote hoeveelheden huiden ingekocht. Toen de bank omviel, sleepte deze veel bedrijven in haar val mee. De crisis van 1921 raakte de Rijense industrie minder, omdat die tijdig was gemechaniseerd. Ook waren de Rijense fabriekseigenaren alerter op de ontwikkelingen in de markt dan uit Dongen. In 1927 was er sprake van sterk stijgende huidenprijzen door een grote vraag vanuit Rusland. Vervolgens zakte in 1928 de markt weer in. Mede door de beurscrisis van 1929 waren er dat jaar nog maar 32 looierijen en leerfabrieken in bedrijf in Dongen, terwijl er in Rijen nog zo'n 52 leerbedrijven waren. De ernstige internationale eco-

Ledermuseum 'De Looierij' aan de Kerkstraat in Dongen

nomische crisis hield tot 1936 aan. Na de beëindiging van deze mondiale crisis en de Tweede Wereldoorlog in 1945, bloeit de leerindustrie weer op als van ouds. Wel waren er slechts 15 fabrieken in Dongen en 42 in Rijen na de oorlog overgebleven. Een deel van alle leerproductie werd verwerkt tot schoenen. Op haar hoogtepunt in 1965, waren er vrijwel 20.000 mensen direct werkzaam in de Nederlandse schoenenindustrie. In de jaren zestig gaat het dan snel bergafwaarts met de productie en de afzet. Vooral vanuit Italië komt steeds meer goedkoper en kwalitatief beter leer op de markt.

Neergang

Daarna is er van een neergang sprake, als gevolg van onder meer een loon-golf in 1963, waardoor de kosten explosief toenemen. In dezelfde periode worden ook de milieueisen aangescherpt voor afvalwater, stank en geluids-overlast, waardoor de productiekosten stijgen.

Vóór de inwerkingtreding van de Wet Verontreiniging Oppervlaktewateren in 1970 werd het afvalwater, meestal na bezinking in zinkputten en vloeivelden, rechtstreeks geloosd op het oppervlaktewater. De bodems van de zinkputten, vloeivelden en waterlopen werden daardoor ernstig verontreinigd.

Karakteristiek voor het afvalwater van chroomleerlooiërijen is een relatief lage zuurgraad (pH 8-9). Het afvalwater kan hoge zoutconcentraties (chloriden, sulfaten en sulfiden) bevatten, hoge chroomconcentraties, nalooistoffen, kleurstoffen, verfstoffen en biociden.

Ook ontstaat er een grotere internationale concurrentie onder invloed van de EEG (Europese Economische gemeenschap; nu Europese Unie). De Nederlandse schoenindustrie kreeg te maken met onder meer import van de modieuze en goedkopere schoenen uit Italië. Veel fabrieken konden deze concurrentie uiteindelijk niet aan.

Europese concurrentie

In 1975 kwam – na de toetreding van Italië tot de EEG - ook nog eens de concurrentie uit Spanje en Portugal daar bovenop. Ook leidde de invoer van goedkope schoenen uit Taiwan en China in de jaren tachtig, er toe dat veel schoenfabrikanten uiteindelijk hun poorten moesten sluiten. Tenslotte lijken

ook de noodzakelijke investeringen in de jaren vijftig te zijn achtergebleven, waardoor de productiemethoden onvoldoende in staat waren om de concurrentie uit andere landen te weerstaan. Kortom diverse factoren liggen ten grondslag aan de neergang van deze sector. Uiteindelijk bleven er in 1986 nog slechts twee Dongense lederfabrieken over 'Frans van de Assum Overlederfabriek BV' en 'Dongense Zeemlederfabriek BV'. In 1986 waren in Rijen echter nog negentien van de 36 leerbedrijven in Noord-Brabant gevestigd. Anno 2013 zijn er nog slechts enkele leerfabrieken, zoals Ecco Tanery Holland in Dongen; Koninklijke Hulshof Verenigde Fabrieken in Lichtenvoorde; Driesen in Oosteind en Rompa Leather in Rijen. Door schaalvergroting en omvangrijke milieu investeringen, produceren deze bedrijven omstreeks 70% van de totale productie van dat in de jaren vijftig. Daarnaast zijn er nog zo'n acht zeer gespecialiseerde leer verwerkende bedrijven in Nederland actief zoals Montis dat leren meubels fabriceert; Greve en van Bommel die schoenen vervaardigen. Andere overgebleven bedrijven produceren artikelen voor de schoenen-, lederwaren-, vliegtuigen-, meubelen- en automarkt. Daarnaast investeert de Nederlandse leerindustrie in nieuwe technologie voor de verwerking van bijproducten tot proteïnen voor de voedingsmiddelen industrie. Inmiddels zijn er in 2011 in Europa nog zo'n 1.750 leerbedrijven actief met zo'n 35.000 personeelsleden. In Italië vindt maar liefst 62% van deze bedrijvigheid plaats⁸⁴. In het 'Nederlands Leder- en Schoenen Museum' in Waalwijk en in 'de Looierij' in Dongen, wordt de geschiedenis van de leer- en schoenindustrie tentoongesteld.

Enige leerlooierspanden zijn intussen tot woonhuizen getransformeerd, zodat de historische industriële, bedrijvigheid ook voor toekomstige generaties zichtbaar blijft.

Bouwhistorie: Rijen 1911-1929

De gebroeders Cornelis en Adrianus Schoenmakers lieten in 1911 een leerlooierij bouwen aan de Stationsstraat 13 in Rijen - perceel A1333 - zo'n 50 meter vanaf de westkant van de straat.

Op 7 maart 1911 vroegen zij daarvoor een hinderwetsvergunning aan. Zij voegden daar bouwtekeningen en een bijlage toe onder het kopje 'Plan van een leerlooierij voor de 'Gebroeders Schoenmakers te Rijen'. Bij deze documentatie was tevens een bouwtekening toegevoegd van de vermoedelijke, oorspronkelijke leerlooierij. De afmetingen daarvan zijn 12½ bij 7½ meter hetgeen ook precies over-

Bestaande Looierij van de gebroeders Schoenmakers uit 1911 aan de Stationsstraat 13

eenstemt met de buitenmaten van het huidige pand aan Heuvel 20 in Dongen. Deze oorspronkelijke leerlooierij in Rijen vertoont verder veel gelijkenissen met Heuvel 20 in Dongen, zoals onder meer vier verdiepingen, de raampartijen en dakconstructie. In de aanvraag van 7 maart 1911 stond dat er géén gebruik zou worden gemaakt van hulpmotoren. Echter reeds op 10 juli 1911 vroegen de gebroeders alsnog een Hinderwetvergunning aan voor de plaatsing van een benzinemotor.

De buurman van deze gebroeders Schoenmakers is lederfabrikant Wout Mallens. Deze laatste bezit een kuipleerlooierij achter zijn woning op Stationsstraat 15 in Rijen. Hij is gehuwd met Constasy Willekens en zij krijgen vijf kinderen. Het vachtleerlooiproces vergt rond de eeuwwisseling nog zo'n veertien maanden. Met invoeren van de looivatentechniek in 1922 zal dat proces worden bekort tot omstreeks zes dagen. Die versnelde verwerkingsprocedures gaf Mallens mogelijk de aanzet tot het oprichten van de firma ROWI. Deze bedrijfsnaam ontstond door het samengaan van zijn eigen bedrijf met dat van zijn compagnon onder de naam van Rosenberg en Wiegman in 1923. In 1929 en 1945 is W. Mallens nog steeds actief als lederproducent, onder de naam van NV Hollandse Lederfabriek Rijen.

De gebroeders C. en A. Schoenmakers bezitten ook een leerlooierij aan de Hoofdstraat in Rijen. In 1914 verkopen zij dat gebouw aan de gebroeders Willemen.

22

De leerlooierij van de Gebroeders Schoenmakers aan de Stationsstraat is in augustus 1929 gesloopt (perceel A1932) dus al achttien jaar na de bouw. Dit blijkt uit het register 1922-1938 van nieuwe, gewijzigde en gesloopte gebouwen. Dit is in de enige keer dat er sprake is van de sloop van een leerlooierij in deze periode, die in dit register staat vermeld. Het betreffende perceel heeft als nummer - A1932. Volgens het kadaster zijn de eigenaren de 'kinderen Schoenmakers'.

In diezelfde periode vroeg Antonie van Dongen toestemming om in de Gemeente Dongen op zijn adres Heuvel

nr. 16 in Dongen een 'leederdrogerij en pakhuis' te mogen bouwen.

Vermoedelijk is de leerlooierij van de Gebroeders Schoenmakers in augustus gesloopt in augustus 1929 en vervolgens in handkarren overgebracht naar Dongen. Daarover is helaas niets vastgelegd in de archieven. In de periode 1929-1930 zijn geen overdrachtsakten in de notariële archieven van de gemeenten Gilze-Rijen, noch in die van Dongen aangetroffen behorende bij een eventuele transac-

De Heuvel op een foto rond 1920

tie tussen de gebroeders Schoenmakers en Antonie van Dongen. Van een onderhandse overeenkomst, kan mogelijk sprake zijn geweest. Mogelijk is de leerlooierij van Schoenmakers gesloopt in verband met de uitbreiding van de fabriek van Mallens/ROWI. In de periode 1929-1930 zijn in de notariële archieven van de gemeenten Dongen en Gilze en Rijen ook geen transacties aangetroffen tussen Mallens en Schoenmakers. Uit een akte uit voorjaar 1930 blijkt dat C. Schoenmakers als beroep had 'particulier' dus niet meer actief was leerlooier.

Heuvel 16 en 20 in Dongen (1929-1972)

Uit het register met de bouwvergunningen, die door de gemeente Dongen in de periode 1905 tot 1980 zijn afgegeven, blijkt dat er op 14 augustus 1929 een bouwvergunning voor de vestiging van een 'leederdroogerij' is verstrekt zonder enige nadere details.

Daarna, in juni 1931, vroeg Antonie van Dongen - meesterknecht - een bouwvergunning aan om de linkerzijde van het pand een ko-

zijn uit te breken en er een winkelpui in aan te brengen. Het 'pak- en lederdrooghuis' dat dus zeer waarschijnlijk afkomstig is uit Rijen, ging vanaf 1930 deel uitmaken van de 'Ouderwetsche Kuipzoolleerlooierij A. van Dongen, Heuvel 16'.

Het ging dus een onderdeel vormen van het woonhuis op Heuvel 16 met annex een kleine aangebouwde leerlooierij uit omstreeks 1810. Dit laatste woon-, lederpak- en drooghuis is een rijksmonument sinds 2002. Het is een van de weinig nog bestaande, vroege voorbeelden van een huis waar een kleine zolder om leer te drogen deel van uitmaakt.

De geschiedenis van dit pand - Heuvel 16 - is onderzocht sinds de Tweede Wereldoorlog. Op 6 februari 1947 vond er een boedelscheiding plaats tussen de kinderen van Antonie van Dongen (1894-1964) die met Maria Pieren was gehuwd. Het huidige pand Heuvel 16 met leerlooierijgebouw, erf, tuin en alle inboedelgoederen - zoals de winkelvoorraad - dat alles viel toe aan hun zoon Cornelis Antonie van Dongen.

Op 29 oktober 1962 vindt er middels een transportakte een overdracht plaats van het perceel en de grond met het oude leerlooierijgebouw aan de Oosterhoutsebaan perceel A1328 van Cornelis Antonie van Dongen (1894 - 1964) aan Cornelis Antonia van Dongen (geboren 1923) en wel voor 3.500 gulden voor perceel grond met oud leerlooierij gebouw

Het pand Heuvel 20 in Dongen rond 1970

8,8 are, sectie A nummer 1328. Dus oom Cornelis Antonie draagt het onroerend goed over aan neef Cornelis Antonia. In deze akte worden Heuvel 20 en Heuvel 16 dus feitelijk gesplitst. C.A. van Dongen – ongehuwd en nimmer gehuwd geweest - bleef op Heuvel 16 wonen en overleed kinderloos in 1964. Na het overlijden van Cornelis Antonie van Dongen in 1964, werd het pand Heuvel 16 toegewezen aan zijn zus Petronella Johanna van Dongen (1904- 1970), die is gehuwd met bakker Andreas Cornelis Smits. De huidige bewoonster mevrouw Adriana Smits is een dochter van hen. Zij verwierf het eigendom over Heuvel 16 op 1 november 1979 bij de boedelverdeling. Zij woont anno 2014 nog steeds in dat pand.

Heuvel 20 in Dongen (1973-2015)

Op 1 december 1972 stond in een transportakte de verkoop van Heuvel 16 beschreven – een werkplaats met schuur, verdere aanhorigheden en erf; perceelnummer A1817 - door Cornelis Antonia van Dongen aan de bankdirecteuren C. M. Warmenhoven en C.W. Bouman voor 30.000 gulden. Op hun beurt verkopen zij dit pand door op 28 februari 1973 aan ir. A.M.A. Vijverberg, binnenhuisarchitect te Dongen voor 48.500 gulden. Op 10 april 1973 dient Vijverberg een aanvraag bij de gemeente Dongen in voor een bouwvergunning voor een kantoorwoonhuis (sectie A5 nummer 1817).

Het runhuisje dat omstreeks 1890 gebouwd werd voor de opslag van eikenschors tussen Heuvel 16 en Heuvel 20. (Foto uit 1970)

In de loop der tijd heeft ir. Vijverberg het pand - met groot achterstallig onderhoud - tot een kantoorwoonhuis verbouwd. Hij ontwerpt er geheel nieuwe ruimtes voor op de drie verschillende verdiepingen, waaronder kantoorruimtes op de begane grond. Er worden nieuwe raampartijen gesitueerd, waardoor het authentieke karakter noodzakelijkerwijze moest worden aangetast. Daardoor verwerft het pand geen monumentenstatus, zo oordeelden de gebouwendiensten van het Rijk, Provincie en gemeente. Op zolder staat - tot op heden (2015) - nog steeds het oorspronkelijke hijsrad van het voormalige fabriekspand. Op 16 mei 1973 verkoopt Vijverberg voor 1.200 gulden 0,6 are (kadastraal aangeduid A-nummer 1817) terug aan A.C. Smits, bakker van beroep en wonend op Heuvel 16. Door deze transactie blijft de achterzijde van Heuvel 16 toegankelijk. Op 26 november 1975 vraagt ir. Vijverberg toestemming aan de gemeente Dongen voor het plaatsen van een hobbykas.

Op 29 maart 1994 verkoopt de heer Vijverberg het pand aan dhr. P.A.M. van den Broek (1950) en zijn ega C.A.M. Hooijmakers (1952). Van den Broek is aannemer van beroep en verbouwd wederom het kantoorwoonhuis. Zo

stond er op het perceel van Heuvel 20 een klein, houten schuurtje (links van de huidige gevel aan de straatzijde) uit omstreeks 1890, waar 'run' - vermalen eikenschors - in lag opgeslagen. Het is het enige overgebleven voorbeeld van een dergelijk opslagplaatsje in dit dorp. Helaas is dit afgebroken, hoewel dit 'Runhuisje' samen met het huidige 'leder-, pak- en drooghuis' te boek staan als 'historisch waardevolle gebouwen' op de gemeentelijke- en provinciale lijsten van oudheidkundige gebouwen.

Sinds september 1998 bewonen mevrouw J.J. (Koos) Sluis (1957) en Lucas F.M. van der Hoeven (1950) Heuvel 20. Zij laten het pand verbouwen door alle verdiepingsvloeren en de badkamer te vernieuwen, het pand geheel te isoleren, trapportaal te veranderen en er een nieuw dak met zonnepanelen te plaatsen. Het pand wordt van de aan-gebrachte witte coating aan de buitenzijde ontdaan en het oorspronkelijke stenen aanzicht hersteld, waarbij alle voegwerk is vernieuwd. Op zolder staat tot op heden nog steeds het oorspronkelijke hijsrad, dat ook in oude glorie wordt hersteld. Anno 2014 is de begane grond van het pand in gebruik als psychologenpraktijk en studeerwerkkamer. De overige drie verdiepingen zijn als privévertrekken in gebruik.

Meer informatie op website: www.cbsm.nl. Het volledige artikel is te vinden op www.brabantsheem.nl.

Zo ziet het pand Heuvel 20 er anno 2015 uit

DE HONDERD HOEVEN WINT REGIOQUIZ 2015

OUDENBOSCH – De 26ste editie van de regionale heemquiz in West-Brabant is gewonnen door heemkundekring 'De Honderd Hoeven' uit Hoeven. In een ongelooflijk spannende strijd wist de Hoevense kring de quiz met één punt verschil te winnen van heemkundekring 'De Vierschaer' uit Wouw die op de tweede plaats eindigde.

De kring 'Broeder Christoffoor' uit Oudenbosch won vorig jaar de quiz en mocht dit jaar de organisatie op zich nemen. Zeventien kringen waren naar het Marklandcollege gekomen om de strijd om de trofee aan te binden. Na een kort openingswoordje door voorzitter Jan Bedaf werd begonnen aan de eerste van acht theorierondes, waarin steeds tien categorieën aan bod kwamen. De Oudenbosche vereniging had het geheel in een presentatie gegoten met veel oude filmfragmenten, foto's en afbeeldingen. Een joker die inge-

Hard werken tijdens de regionale quiz in Oudenbosch

zet kon worden op één van de tien categorieën zorgde voor dubbele punten voor die vraag. De eerste vraag van elke serie was steeds een oud televisiefragment, waarbij programma's als 'Stiefbeen en zoon', 'Schipper naast Mathilde' en 'Pension Hommes' de revue passeerden. Terugkerende rubrieken waren ook West-Brabantse bruggen en havens,

Brabantse politiek, tuinvogels en Nederlandse sportsuccessen en –drama's. West-Brabantse gebouwen, Nederlandse uitvinders en West-Brabantse wetenswaardigheden leverden minder problemen op, maar de rubriek pad-denstoelen en muziek van Nederlandse bodem bezorgden verschillende teams toch flink wat hoofdbreken.

Naast de theorievragen waren er vier doevragen. Voor een kring als Broeder Christoffor uit het koepelstadje met een duidelijke link naar Rome was het natuurlijk niet moeilijk om iets te doen met de twaalf apostelen. Maar ook gemeentevlaggen, carnavalsnamen en symbolen en buurtschappen zorgden voor heel wat bedenkelijke gezichten en flink wat gepuzzel.

Quiz verdient navolging

Direct na afloop van elke ronde kon de jury aan de slag om de vragen na te kijken, de punten uit te delen en de stand op te maken. Op dat moment waren op het scherm ook de antwoorden te zien en dat leidde in de zaal tot juichkreten of teleurstellende uitroepen. De stemming was trouwens opperbest tijdens de quiz.

Het winnende team van De Honderd Hoeven uit Hoeven met rechts voorzitter Jan Bedaf van de Oudenbosche kring

De kringen die deelnamen waren afkomstig uit de regio's 1 en 2 van Brabants Heem. Het West-Brabantse initiatief verdient eigenlijk navolging in de andere kringen, want zo'n evenement zorg ook voor saamhorigheid, terwijl in de pauze en na afloop van de quiz nog flink wat ideeën werden uitgewisseld. Misschien een idee voor de Midden- en Oost-Brabantse kringen om volgend jaar eens een kijkje te nemen in Hoeven als daar de quiz wordt gehouden.

Kort na de laatste ronde kon voorzitter Jan Bedaf de uitslag bekend maken en toen bleek het minimale verschil tussen de nummers 1 en 2 van de quiz. Na het overhandigen van de trofee aan het winnende team, kon iedere ploeg met het boek 'Honderd jaar Basiliek H.H. Agatha en Barbara' met daarin beelden van het jubileumjaar 2012 in Oudenbosch huiswaarts keren. Volgend jaar ontmoeten de teams elkaar weer in Hoeven voor een mogelijk nog spannender strijd.

De uitslag:

1. De Honderd Hoeven (Hoeven) 107 pnt; De Vierschaer (Wouw) 106 pnt; 3. Die Overdraghe (Klundert) 98 pnt; 4. De Vrijheijt van Rosendale (Roosendaal) en Jan uten Houte (Etten-Leur) 97 pnt; 6. De Heerlickheijt Nispen (Nispen) 96 pnt; 7. De Wilhelmiet (Huijbergen) 95 pnt; 8. Hooge Heerlickheijt Wernhout (Wernhout) 94 pnt; 9. Paulus van Daesdonck (Ulvenhout), Den Lande van Zegge (Zegge), Fijnaart en Heijningen (Fijnaart) 89 pnt; 12. Het Land van Gastel (Oud Gastel) 88 pnt; 13. De Ambachtsheerlijkheijt (Nieuw-Vossemeer) 84 pnt; 14. Op de Beek (Prinsenbeek) 83 pnt; 15. De Drie heerlijkheden (Zundert/Rijsbergen) en Den Nyen Aenwas van Nassau (Dinteloord) 82 pnt; 17. Engelbrecht van Nassau (Breda) 79 pnt.

BRONZEN LEGPENNING VOOR KEES VAN DEN OORD

NIEUWKUIJK - Vrijdagmiddag 20 november nam historicus Kees van den Oord (1953) afscheid als bestuurslid van heemkundekring Onsenoort. Kees bekleedde deze functie achttien jaar lang.

Kees van den Oord is als docent aan het Rodenborch-college in Rosmalen werkzaam en als zodanig bekend met geschiedenis. Zo

Kees van den Oord luistert naar de toespraken

Henk Hellegers overhandigt Kees van den Oord (links) de legpenning van Brabants Heem

promoveerde hij in 1984 met de dissertatie 'Twee eeuwen Bosch boekbedrijf 1450-1659'.

Voor de heemkundekring is Kees altijd inspirerend geweest, vol nieuwe en vaak onverwachte ideeën. Zo is de invulling van Open Monumentendag in de gemeente Heusden jarenlang één van de geesteskinders van hem geweest. Daarnaast heeft hij een 'onuitputtelijke pen', gezien de ruim dertig publicaties, die hij als

(co)-auteur dan wel als eindredacteur het levenslicht heeft doen zien.

In de serie 'Als de dag van gisteren' schreef hij meer dan 400 artikelen voor het Brabants Dagblad, maar tegelijkertijd was hij eindredacteur van het blad 'Ganser Trouw'. Binnen de vereniging werd hij altijd een workaholic genoemd, maar ook iemand die kritisch tegen zaken aankeek.

Al die verdiensten voor de heemkundekring moesten in de ogen van het bestuur van 'Onsenoort' op een bijzondere manier gewaardeerd worden, vandaar de vraag om de toekenning van de Bronzen Legpenning van Stichting Brabants Heem. Dat verzoek werd ingewilligd door zowel de onderscheidingencommissie als het bestuur van Brabants Heem.

Het is de hoogste onderscheiding, die Brabants Heem kent en valt doorgaans alleen aan die personen ten deel, die 'Brabant-breed' hun sporen in de heemkunde verdiend heeft. Bij de Stichting Brabants Heem zijn 123 Brabantse kringen aangesloten, die gezamenlijk 33.000 leden tellen. De voorzitter van Brabants Heem, Henk Hellegers, was vanuit Uden, waar hij burgemeester is, naar de Emmamolen in Nieuwkuijk gekomen om Kees het besluit tot het toekennen van deze onderscheiding toe te lichten en hem die vervolgens te overhandigen.

Kees van den Oord stopt overigens niet met zijn werkzaamheden. Hij is in Den Bosch aan de slag met tal van projecten, die deels ook in het teken van het Jeroen Boschjaar staan.

CURSUS SOCIAL MEDIA IN HET VOORJAAR 2016

OIRSCHOT – De cursus social media die in het najaar 2015 gehouden zou worden, is verplaatst naar het voorjaar van 2016.

De bedoeling is dat niet alleen facebook aan de orde komt, maar ook twitter, Instagram en meer media waar zich met name de jongeren van bedienen. De

juiste datum of eventueel data zijn nog niet bekend, maar bestuurslid Theo Cuijpers overlegt daar over met Erfgoed Brabant die voor ons de cursussen gaat verzorgen. De vorige cursussen werden druk bezocht en ook nu blijkt dat er nog steeds vraag naar is, vandaar dat Brabants Heem de cursussen graag op de agenda wil plaatsen. Voor leden van aangesloten heemkunderingen zijn de bijeenkomsten gratis toegankelijk.

VOORLICHTINGSFILM VOOR HEEMKUNDEKRINGEN

OIRSCHOT – De DVD met daarop de voorlichtingsfilm voor heemkunderingen zal in de eerste helft van 2016 gereed zijn. Daarin wordt een breed beeld geschetst van wat heemkunde precies inhoudt.

Daarnaast kunnen kringen lokale beelden op de DVD plaatsen, zodat ze kunnen laten zien hoe ze bepaalde onderdeel van heemkunde en geschiedbeoefening zelf hebben ingevuld. Die beelden kunnen dan in heemhuizen, VVV's, bibliotheken en andere plaatsen waar mensen samenkomen getoond worden. Theo Cuijpers is druk bezig om de film te realiseren in samenwerking met studenten van de filmacademie, Erfgoed Brabant en de nodige vrijwilligers. Zodra meer bekend is over de presentatiedatum krijgt u dat natuurlijk te horen. De bedoeling is ook dat alle aangesloten kringen in het bezit kunnen komen van de DVD.

29

ANNETTE GAALMAN GAF UITLEG OVER KENNISPLATFORM

OIRSCHOT – Tijdens de laatste Raad van Aangeslotenen kregen de bezoekers van Annette Gaalman van Erfgoed Brabant uitgebreid te horen over het nieuwe kennisplatform waarmee deze organisatie is gestart.

Het kennisplatform is een onderdeel van de Erfgoed Academie Brabant en het doel van het platform is

Heemkundigen luisteren tijdens de Raad van Aangeslotenen op 19 november naar het verhaal van Annette Gaalman

vooral deskundigheidsbevordering. Dat wordt gedaan door inzicht te geven in de activiteiten die plaatsvinden in het erfgoedveld in Brabant, maar ook door een overzicht te bieden van de erfgoedinstellingen in Brabant. Verder informatie verschaffen over de subsidieregelingen die Erfgoed Brabant uitvoert en goede praktijkvoorbeelden met elkaar te delen.

Aan de hand van de site liet Annette de verschillende onderdelen zien, waarbij voor heemkundekringen vooral het zelf aanmelden van activiteiten belangrijk is. Die activiteiten kunnen onder meer bestaan uit cursussen, lezingen, sprekers, onderzoeken, netwerkbijeenkomsten, publicaties, tentoonstellingen en symposia.

Aan de hand van een voorbeeld uit de praktijk liet Annette zien wat het nut kan zijn van de website: De Kring Vrienden van 's-Hertogenbosch heeft een interne opleiding voor rondleiders. Een opleiding van hoge kwaliteit. Met MUBO in Boxtel deelden zij hun ervaringen en dat leidde tot een goede samenwerking, maar ook tot kwalitatief goede gidsen in Boxtel.

De bedoeling is dat in de toekomst periodiek door het bestuur van Brabants Heem en met de regio's wordt gekeken naar het nut van de website. Daarnaast wordt gekeken om de beide websites, die van Erfgoed Brabant en Brabants Heem, nauwer te laten samenwerken.

HET STREEKMUSEUM IN DE 21STE EEUW

OIRSCHOT – Annette Gaalman van Erfgoed Brabant heeft zich het afgelopen jaar veel bezig gehouden de streekmusea. Daarbij werd het museum van Jan uten Houde uit Etten-Leur als pilot genomen.

Aanleiding voor het project was het gouden jubileum dat het museum op 5 juli 2014 vierde. Sinds 1964 verzamelt en presenteert het museum het pre-industriële verleden van Etten en Leur. Landbouw, ambachten, kerk en onderwijs, huishouden en vertier: vele honderden gebruiksvoorwerpen zijn er de stille getuigen van.

Maar zo zijn er veel musea, in Brabant, in Nederland, in Europa. Die voorwerpen vertellen niet meer als vanzelf hun verhaal en daarom zijn nieuwe vormen van overdracht nodig om betekenis te geven aan dit erfgoed.

Allereerst werd een definitie gemaakt van wat nu precies een streekmuseum is. „Een streekmuseum is een cultuurhistorisch museum dat het verhaal vertelt van de eigen streek: landschap, bewoning en bedrijvigheid, gebruiken, markante mensen en grote gebeurtenissen. Meestal aan de hand van voorwerpen die in de streek gemaakt en/of gebruikt zijn. Heemkundemuseum is de term die in Zuid-Nederland en Vlaanderen vaak gebruikt wordt. Anders dan in een stads- of dorpsmuseum gaat het in het streekmuseum om meer

dan een bewoonde plaats. Maar de grenzen tussen deze verschillende typen musea zijn niet zo scherp”, staat op de website van Erfgoed Brabant te lezen.

Daarnaast worden enkele musea genoemd die echt te karakteriseren zijn als streekmuseum: Het Biesbosch Museum in Werkendam, Heemkundig Streekmuseum Jan uten Houte in Etten-Leur, het Kempenmuseum De Acht Zaligheden in Eersel, de Meierijsche Museumboerderij in Heeswijk-Dinther, museum ‘De Vier Quartieren’, Oirschot, het Oudheidkundig Streekmuseum in Alphen en tenslotte het Streekheemmuseum Den Aanwas in Ossendrecht.

Annette Gaalman tijdens haar presentatie over het streekmuseum in de 21ste eeuw

SWOT-analyse

Er werd eerst met de vrijwilligers een analyse gemaakt van de sterke en zwakke punten van het museum en van de kansen en de bedreigingen. Dat is een SWOT-analyse waarbij de letters staan voor de Engelse benamingen: Strengths, Weaknesses, Opportunities en Threats.

Op de website van Erfgoed Brabant is het hele verdere proces te vinden onder de knop ‘portfolio’ en dan ‘het streekmuseum in 21ste eeuw’. Doel van dat alles is om van kijkmuseum naar belevingsmuseum te komen. Annette liet aan het eind van haar lezing horen dat het proces inmiddels zo goed als afgerond is en dat er in 2016 gedacht wordt aan een soortgelijk project met betrekking tot de relatie tussen heemkundekringen en de gemeente. Naar een juiste aanpak wordt nog gezocht, maar zeker is dat er vanuit het veld veel belangstelling voor bestaat. Volg dus zowel op de site van Erfgoed Brabant als op die van Brabants Heem de ontwikkelingen.

STUDIEDAG NBAG TROK VEEL BELANGSTELLENDEN

OIRSCHOT – De najaarsstudiedag van de NBAG op zondag 8 november in Oirschot trok ook dit jaar weer veel belangstellenden uit de hele provincie. In zaal ‘t Vrijthof verzorgden verschillende deskundigen lezingen over nieuwe vondsten, inzichten en ontwikkelingen.

Na een welkomstwoord van Peter van Nistelrooij, voorzitter van de NBAG, begon de eerste van een serie van zes lezingen. Dr. Stijn Heeren vertelde over de *'Bloei, ontvolking en herkolonisatie van Zuid-Nederland en noordoostelijk België in de laat-Romeinse tijd (3e - 5de eeuw na Chr.)'*.

Ruim 120 belangstellenden luisterden op de studiedag van de NBAG naar zes verschillende lezingen

In een tweede lezing ging Drs. Jan de Koning in op *'Alphen in de vijfde eeuw'*. Net voor de middagpauze sneed Dr. Annemarieke Willemsen het onderwerp *'Vijftig tinten groen. Merovingisch glas in Noord-Brabant'* aan.

Na de lunch was het de beurt aan Prof. Dr. Frans Theuws die het onderwerp *'Boeren en aristocraten in Zuid-Nederland'* besprak. Drs. Laurant Toorians ging in zijn presentatie in op *'De historicus en de donkere middeleeuwen'*.

De laatste lezing werd verzorgd door Martine van Haperen, PhD student aan de universiteit van Leiden. Zij besprak het onderwerp *'Graafroof in Brabant? Heropende graven uit de Vroege Middeleeuwen'*.

Wie meer wil weten over de diverse lezingen, verwijzen wij naar onze website www.brabantsheem.nl. Daar kan een pdf-document gedownload worden met meer inhoudelijke teksten over de lezingen en de nodige foto's.

BELANGRIJKE DATA IN 2016

Vergaderschema Brabants Heem 2016

Donderdag 14 januari 2016: Bestuursvergadering + Heidag

Donderdag 24 maart: Bestuursvergadering

Donderdag 21 april: Bestuursvergadering

Donderdag 21 april: Raad van Aangeslotenen (19.30 uur)

Donderdag 23 juni: Bestuursvergadering

Donderdag 25 augustus: Bestuursvergadering

Donderdag 20 oktober: Bestuursvergadering

Donderdag 24 november: Bestuursvergadering

Donderdag 24 november: Raad van Aangeslotenen (19.30 uur)

Regiovergaderingen:

Regio 1: voorjaar 2016
Regio 2/3: maart 2016 in Hooge Zwaluwe
Regio 4: maandag 21 maart in archief Tilburg
Regio 5: voorjaar 2016
Regio 7: voorjaar 2016
Regio 9: woensdag 6 april in Zeeland
Regio 10: dinsdag 5 april in Helmond

Ander belangrijke activiteiten:

Augustus 2016: Brabants Heemdagen

Jubilea kringen:

23-01-2016: Hkk Maasdorpen in de gemeente Lith (Lith) 40 jaar
19-02-2016: Hkk Boxtel (Boxtel) 75 jaar
28-04-2016: Hkk De Kommanderij van Gemert (Gemert) 75 jaar
08-06-2016: Amalia van Solms (Baarle Nassau/Hertog) 40 jaar
01-08-2016: Hkk De Heerlijckheit Dongen (Dongen) 40 jaar
23-10-2016: Hkk De Heerlijckheit Nispen (Nispen) 25 jaar
31-10-2016: Hv Werkendam en De Werken c.a. (Werkendam) 24 jaar
20-12-2016: Hkk Teterings Erfdeel (Teteringen) 25 jaar

INLEVEREN KOPIJ 'DE KOERIER' IN 2016

In 2016 verschijnt de Koerier weer vier keer. Als u iets in dit tijdschrift wilt hebben, kunt u de kopij opsturen of mailen. Houd u zich wel aan de inleverdatum, want anders heb u kans dat de tekst reeds naar de drukker is.

Ongeveer drie weken na de inleverdata ligt het tijdschrift bij de kringen op de deurmat en wordt de digitale versie verzonden naar de secretariaten en op de website geplaatst.

De inleverdata voor 2016 zijn:

maandag 29 februari
maandag 6 juni
maandag 29 augustus
maandag 14 november

'DE OUDE SCHOENENDOOS' NIEUWE STICHTING BIJ BRABANTS HEEM

VIERLINGSBEEK – De Stichting 'De Oude Schoenendoos' heeft zich tijdens de Raad van Aangeslotenen voorgesteld aan de aanwezige kringen en is als 123ste vereniging toegetreden tot Brabants Heem.

Voorzitter Piet Marcellis vertelde kort over zijn stichting die als doel heeft het openbaar en toegankelijk maken van cultureel en historisch materiaal uit de voormalige gemeente Vierlingsbeek.

De stichting beschikt over circa 9000 foto's en een twintigtal films 'uit de oude doos', afkomstig uit voornamelijk de dorpen Vierlingsbeek, Overloon, Maashees, Holthees, Groeningen en Vortum-Mullem. Verder beschikt de stichting over een groeiend papieren archief met hierin velerlei informatie uit de genoemde dorpen. Momenteel wordt dit archief toegankelijk gemaakt.

Van het fotoarchief zullen de voor publicatie geschikte foto's voorzien van een beschrijving, op de site van Fotobank Noord-Brabant geplaatst worden. Daar het uitvoeren van deze projecten een tijdrovende zaak is, zullen de bestanden langzaamaan groeien. Op de internetsite www.stichtingdeoudeschoenendoos.nl is meer informatie te vinden. De site is nog in ontwikkeling en zal in de toekomst verder worden aangevuld en geoptimaliseerd.

Wij heten vanaf deze plaats de Stichting 'De oude schoenendoos' van harte welkom bij Brabants Heem.

Met deze foto opent de nieuw aangesloten stichting haar website

'DE LANGSTRAATSPOORLIJN LAGE ZWALUWE – 'S-HERTOGENBOSCH' SUCCESVOL PROJECT

GEERTRUIDENBERG – De tentoonstelling over de Langstraatspoorlijn van de Oudheidkundige Kring 'Geertruydenberghe' in de Geertruiskerk Kerk aan de Markt in Geertruidenberg is een groot succes geworden.

Het thema van deze tentoonstelling was de in 1950 opgeheven 'Langstraatspoorlijn Lage Zwaluwe – Geertruidenberg - 's-Hertogenbosch'. De expositie werd in samenwerking met de Stichting Spoorbrug Geertruidenberg ingericht.

Deze Langstraatspoorlijn-expositie heeft zich dit jaar in een overweldigende belangstelling mogen verheugen. De teller kwam uiteindelijk uit op ruim 5500 bezoekers. Die bezoekers kwamen van heinde en verre, zelfs uit het buitenland, maar ook uit de Achterhoek, Twente, De Peel, Alkmaar, Hoorn, en uiteraard uit de eigen regio. Het was een gemêleerd gezelschap: mensen die zich de spoorlijn nog heel goed herinnerden van vroeger, jongeren die uit overlevering veel van ouders of grootouders over de vroegere lijn hadden gehoord, spoor- en treinliefhebbers en schoolklassen. Veel belangstelling was er ook voor de mogelijk nieuwe bestemming van de nog aanwezige oude draibare spoorbrug, tot een Park-over-Water, en het doortrekken van de fietsroute, Halve Zolen pad genaamd, over de spoordijk van Raamsdonk naar Lage Zwaluwe. Een animatiefilm over het deel van de route dat nog aangelegd moet worden, sprak zeer tot de verbeelding.

De vrijwilligers van Oudheidkundige Kring 'Geertruidenberghe' die hielpen om de tentoonstelling in te richten en die tot een goed einde te brengen.

(Foto: O.K. 'Geertruidenberghe')

De gemeentebesturen van Waalwijk, Heusden, Made & Drimmelen en uiteraard van de gemeente Geertruidenberg bezochten de tentoonstelling en zagen veel potentie in de nog te realiseren fietsroute over het oude spoortracé, die het bestaande Halve Zolen Pad verlengt van Raamsdonk naar Lage Zwaluwe.

De Provincie Noord-Brabant heeft de visie om het noordelijk gedeelte van Noord-Brabant, waarin de Halve Zolen route is gelegen, te promoten en te ontwikkelen tot een toeristisch meerdaags-verblijfsgebied. Nu zijn het vaak dagtoeristen, die De Biesbosch, De Efteling, De Loonse- en Drunense Duinen, Heusden en omgeving bezoeken, terwijl het gebied zoveel potentie en aanbod van toeristisch recreatieve activiteiten biedt, dat alles niet in één dag te doen is en meerdaagse arrangementen groeiende zijn.

Middels sponsoring door Stichting Erfgoed Brabant, Prins Bernhard Cultuurfonds, CC De Schattelijn en de Culturele Commissie van de Geertruids-

kerk; en met financiële steun en vrijwillige inzet van de Oudheidkundige Kring 'Geertruydenberghe' werd een onvergetelijke tentoonstelling gerealiseerd. De leuze is op dit moment niet voor niets:

De Langstraatspoorlijn was Verleden: is nu springlevend Heden!

CULTUURPRIJS 2015 VOOR STICHTING 'BEHOUD WATERSNOODWONINGEN FIJNAART EN HEIJNINGEN'

FIJNAART - Op 19 september mocht Jan Dierks, voorzitter van de Stichting 'Behoud watersnoodwoningen Fijnaart en Heijningen', de Cultuurprijs 2015 van de gemeente Moerdijk in ontvangst nemen. Hij kreeg die uit handen van de heer Albert de Vos van de Jury Cultuurprijs Moerdijk.

De uitreiking vond plaats in het Tour-Modèle van Fort Sabina in de voormalige gemeente Fijnaart en Heijningen. In het juryrapport staat onder meer: „Door één van de watersnoodwoningen te conserveren draagt de Stichting bij aan het behoud van cultureel erfgoed van de gemeente, de regio in het algemeen en Heijningen in het bijzonder. Het is een stukje geschiedenis dat zeer verbonden is aan onze regio.” Verderop in het rapport schrijft de jury: „Zo is een klein maar fijn cultureel pareltje ontstaan, dat de moeite waard is om door velen te worden bezocht.”

De Stichting heeft een, door de Zweedse bevolking geschonken, woning terug gebracht in de staat zoals die in 1953 gebouwd is. Vele vrijwilligers hebben door meer dan 4.400 uur hard werken een gemeentelijk monument gerealiseerd, dat op 25 mei 2012 door de Zweedse ambassadeur officieel geopend is. Het gebouw is in gebruik als heemhuis van de heemkundekring 'Fijnaart en Heijningen'.

Het watersnoodhuis in Heijningen. Jan Dierks met de cultuurprijs van de gemeente Moerdijk

De woning is iedere dinsdag- en donderdagmiddag van 14.00 tot 16.00 uur geopend. Ook de eerste zaterdag van iedere maand van 14.00 tot 17.00 uur. Bezoekadres: Veluwestraat 2, 4794 AB Heijningen. Groepen graag aanmelden op 0168-462297

HOEDENPARADE IN MUSEUM DE ROOS TOT 30 APRIL

GEERTRUIDENBERG - De nieuwe expositie 'Hoedenparade' in Museum De Roos in Geertruidenberg geeft dankzij mevrouw Rieni Bal uit Oosterhout inzicht in het maken van hoeden en het gebruik van het daarvoor benodigde gereedschap.

Rieni Bal laat niet alleen haar eigen ontwerpen zien, maar ook hoeden uit het verleden en dat zijn echte museumstukken.

Dat voor het maken van hoeden inspiratie nodig is, laat zich raden, maar dat de hoed zelf een bron van inspiratie kan zijn, bewijzen de schilderessen van 'D14' eveneens uit Oosterhout. Hun schilderijen met de hoed als thema zijn ook op de expositie te zien.

De expositie kan tot 30 april bekeken worden in het museum. De openingstijden zijn donderdag en vrijdag van 11.00 tot 15.00 uur, zaterdag van 11.00 tot 16.00 uur en zondag van 13.00 tot 16.00 uur. Museum 'De Roos' is te vinden aan de Markt 46 in Geertruidenberg. Meer informatie op www.museumderoos.nl

BEEKVLIET 200 JAAR: DE GESCHIEDENIS VAN KLEINSEMINARIE EN GYMNASIUM

door Tjeu van Ras

SINT-MICHIELSGESTEL – Het is een lijvig boek geworden. Tweehonderd jaar Beekvliet in Sint Michielsgestel is beschreven in het boek 'Beekvliet, 200 jaar buitengewoon'. Bij het boek is een dvd verschenen onder dezelfde titel.

Tot 1972 was Beekvliet het kleinseminarie van het bisdom 's-Hertogenbosch. Daarna ging het - na heel veel inspanningen - door als zelfstandig gymnasium, nu Gymnasium Beekvliet. Cees ter Stege, schrijver/journalist en oud-leerling van het gymnasium stelde het boek samen met medewerking van vele anderen. Hij zelf schreef de meeste teksten in het boek dat in totaal 320 pagina's telt. De dvd, bij het boek ingesloten, is gemaakt door documentairemaakster Ellen van Kempen, ook oud-leerlinge van het gymnasium.

Het kleinseminarie van het Bossche bisdom startte in 1815 in Huize Veebeek in Berlicum. Twee jaar later kocht het bisdom kasteel Beekvliet in Sint-Michielsgestel. Het maakte in de beginjaren een zo onstuimige groei door dat de sterk anti-kerkelijke koning Willem I de sluiting gebod. Maar in 1829 opende Beekvliet al weer. Het zou in zijn twee eeuwen geschiedenis nog één periode gesloten blijven voor de priesterstudenten. Van april 1942 tot het einde van de oorlog was het kleinseminarie in bezit van de Duitse bezetter, die een grote groep prominente Nederlanders er als gijzelaar vasthield.

De hele geschiedenis van Beekvliet, van ontstaan tot en met de huidige tijd komt in het boek aan de orde. Bijzonder is te lezen hoe moeizaam de start was, hoe in de loop van de jaren het leven zich ontwikkelde op het kleinseminarie en hoe de mensen die het seminarie meemaakten en de mensen die later met Beekvliet te maken kregen tegen 'hun' school aankijken. Nauwgezet wordt de hele geschiedenis geschetst. Niet alleen met jaartallen en feiten, maar ook met tal van persoonlijke gebeurtenissen. Interviews met oud-leraren, met oud-surveillanten, met oud-seminaristen, met leraren, leraressen en leerlingen uit de moderne tijd, alsmede een uitgebreide beschrijving van het (dagelijks) leven op het seminarie van toen

en de school van nu tonen het beeld van twee eeuwen Beekvliet. En hoe snel het veranderde in de jaren '60 van de vorige eeuw. In 1964 – toen de jonge priester Piet Bakermans als surveillant begon – waren er verregaande plannen om een nieuw seminarie te bouwen vanwege de grote toeloop van priesterstudenten, slechts vijf jaar later werd al besloten het seminarie op te heffen, omdat er zich geen seminaristen meer meldden. Bakermans, nu emeritus-pastoor van Son vertelt er in het boek uitvoerig over, zoals vele anderen op boeiende wijze hun kijk op Beekvliet schetsen. Een groot aantal foto's midden in het boek laten de geschiedenis in beeld zien.

Beekvliet is nu een bloeiend gymnasium met meer dan 800 leerlingen. Het jubileum is uitbundig gevierd met een officiële zitting, veel feestelijke activiteiten voor de huidige leerlingen en met een reünie voor alle oud-leerlingen. Daar kwam meer dan 2000 man op af.

'Beekvliet 200 jaar buitengewoon' inclusief de dvd kost 29,95 euro. Het is te bestellen via de website www.beekvliet200.nl. Het is ook via de boekhandel verkrijgbaar: ISBN 978-90-9029197-0

MENS, KUNST EN CREATIEVE ONTWIKKELING IN 'HET LEVEN IN HELMOND'

39

HELMOND – In de serie tijdschriften over 'Het leven in Helmond' is deel 19 verschenen, gewijd aan de mens, zijn kunst en de creatieve ontwikkeling. Tal van verenigingen en bestuursleden van die verenigingen passeren de revue van het blad dat tot stand kwam met medewerking van Heemkundekring Helmont en onder de hoofdredactie stond van Giel van Hooff en Henk Roosenboom.

Veel is in de vergetelheid geraakt, zoals de Vereniging Concordia, opgericht met als doel het houden van gezellige bijeenkomsten, gewijd aan letterkundig en muzikaal genot.

Andere verenigingen zijn springlevend, zoals het Mannenkoor Lambardi, de Koninklijke Stadsharmonie Phileutonia.

In het tijdschrift worden zaken aangekaart zoals het 'keiekletsen', het 'tonpraten' tijdens carnaval, maar ook de Sociëteit Gezelligheid komt in beeld. Jeugdwerk, patronaat en scouting zijn zaken die in heel veel steden en dorpen speelden en Helmond ontbreekt niet in de rij waar deze vorm van jeugd- en jongerenwerk bloeiden.

Met een uitgebreid artikel over de schutsgilden in Helmond wordt het nummer afgesloten. Het blad is verluchtigd met heel veel foto's zowel in kleur als in zwart-wit. De bedoeling is dat er nog een nummer 20 verschijnt, dat gewijd zal worden aan 'Nieuwkomers'. Daarmee wordt de serie voorlopig afgesloten.

BOEK OVER DE PROTESTANTSE KERKEN VAN HOOG EN LAGE ZWALUWE

HOOG ZWALUWE – In de afgelopen periode is het boek *'Uren, dagen, maanden, jaren'* verschenen. In dit boek wordt de geschiedenis van de Protestantse (hervormde) kerken van Hooge en Lage Zwaluwe beschreven.

De kerk van Hooge Zwaluwe

In dit boek komt de geschiedenis van beiden kerken vanaf de middeleeuwen tot leven. Verassend was dat de protestantse gemeente ouder was dan tot nu toe bekend was. Die gemeente ontstond al in 1580. In dat jaar werd Prins Willem van Oranje beleend door Philips II met Lage Zwaluwe, zodat hij dus heer van Zwaluwe werd.

Het is daarom niet verwonderlijk, dat het boek werd opgedragen aan Koning Willem-Alexander, Koning der Nederlanden, Heer van Hooge en Lage Zwaluwe. Het huis Oranje Nassau heeft veel betekend voor de kerkelijke gemeenten, zo hadden zij het recht om predikanten te benoemen en schonken zij gelden aan de

kerk. Prins Frederik Hendrik liet de kerk van Hooge Zwaluwe zelfs op zijn kosten bouwen. Architect was Jacob van Kampen. Ook Lage Zwaluwe werd regelmatig bedeed, zo werd het huidige kerkgebouw voor het grootste deel bekostigd door Prins Frederik in 1869.

Tegenstelling

In het boek komt ook de tegenstelling tussen Hooge en Lage Zwaluwe aan bod. Vroeger moesten de mensen uit Lage Zwaluwe naar Hooge Zwaluwe om te kerken, alhoewel de predikant soms ook naar Lage Zwaluwe kwam. Dit gaf onenigheid tussen beide kerken, zodat

De kerk van Lage Zwaluwe

zij in 1815 uit elkaar gingen en Hooge Zwaluwe en Lage Zwaluwe werden zelfstandige gemeenten.

Auteur van het boek is Arie Nelemans en de uitgever L.A.F. Barjesteh van Waalwijk van Doorn uit Gronsveld. Tijdens de presentatie hielden naast de uitgever en auteur ook de voorganger van Hooge Zwaluwe, de heer A. J. den Besten, en Prof Dr. F. A. van Lieburg een referaat. Tijdens die presentatie pleitte de voorganger van Hooge Zwaluwe voor meer samenwerking tussen de twee gemeenten.

Het boek is verluchtigd met ruim 70 foto's waarvan veel in kleur, ook zijn er veel foto's opgenomen die nog nooit eerder zijn gepubliceerd.

'Uren, dagen, maanden, jaren.....' protestantse kerken in Hooge en Lage Zwaluwe. Arie Nelemans; uitgeverij Barjesteh van Waalwijk van Doorn & Company's Gronsveld en Eijsden. 2015. ISBN 978-90-5613-117-3. De kosten bedragen 35 euro.

DORP AAN DE RAND VAN DE GROTE OORLOG

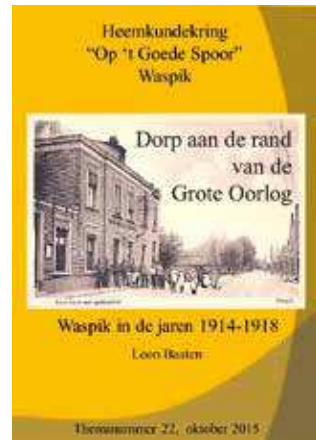
WASPIK – In de reeks Themaperiodieken die de Heemkundekring Op 't Goede Spoor uit Waspik uitgeeft, is in oktober een bijzondere uitgave verschenen. Het is een boek geworden met als titel 'Dorp aan de rand van de Grote Oorlog'.

Als gevolg van een verschrikkelijke wereldoorlog die van augustus 1914 tot november 1918 in de landen om ons heen woedde, werd het dagelijks leven in ons land flink verstoord. Ook de inwoners van het Langstraatdorp Waspik ondervonden de gevolgen van deze oorlog. Hier naar heeft Leon Baaten uitgebreid onderzoek gedaan.

Het boek begint met verhalen over Waspikkers die bij het uitbreken van de oorlog in het buitenland verbleven en in moeilijkheden kwamen. Vervolgens wordt aandacht besteed aan de mobilisatie en inkwartieringen. Waar kwamen de Waspikse jonge mannen terecht en wie kwamen er naar Waspik. Wat deden die mensen gedurende hun verblijf en welk vermaak was er voor hen geregeld.

Aandacht is er voor de vele Belgische vluchtelingen die in Waspik werden opgevangen en er ook vier jaar lang bleven. Een bijzonder groep vluchtelingen waren Belgische jongens in de leeftijd van 6 tot en met 14 jaar. Voor hen werd eind 1916 een speciale school ingericht.

De economische gevolgen van die oorlog, anders gesteld wat waren de ge-

volgen voor het dagelijkse leven, komen ook aan de orde. Gebrek aan voldoende inkomsten en een tekort aan allerlei goederen maakte het leven in die jaren voor de meeste inwoners zwaar. Er deden zich problemen voor met de organisatie van de distributie. Dat en nog veel meer onderwerpen met af en toe een vergelijking met omliggende gemeenten, maken het boek zeer lezenswaardig.

Het boek telt 144 pagina's en kost € 17,50 exclusief verzendkosten en is verkrijgbaar via secretariaat@goedespoorwaspik.nl.

HERUITGAVE VAN 'DE DUIVEL OP DE LYKWAGEN'

Een kijkje in de gedachtewereld van onze overgrootouders

STEENBERGEN - In het kader van het twintigjarig bestaan van de Heemkundekring 'De Steenen Kamer', wordt het boekje 'De duivel op de lykwagen', van Steenbergenaar en gelouterd Neerlandicus Martien de Jong, opnieuw uitgegeven.

Het origineel verscheen in 1959 en was tot op dit moment alleen met geluk bij een antiquariaat te vinden. Met ingang van juli is de herdruk van het boekje voor 17,50 euro te verkrijgen via www.boekenbestellen.nl of via de boekhandel. De nieuwe druk is een exacte kopie van het origineel met een extra voorwoord van de inmiddels tot professor benoemde De Jong.

De piepjonge auteur heeft in de jaren vijftig de laatst levenden van de generatie uit de negentiende eeuw gevraagd de verhalen te vertellen, die destijds onder de mensen in Steenberg en omstreken de ronde deden en ze op schrift gezet. Het zijn fascinerende verhalen vol geesten, heiligen en spoken die soms honderden jaren lang werden doorverteld. Soms schrijft hij de vertelsels in het Steenbergs dialect, wat de lezer direct op erg levendige wijze in de tijd van Merijntje Gijzen zet.

Fascinerende kijk

Het boekje geeft een fascinerende inblik in de wereld van onze groot- en overgrootouders. In onze tijd van 'The Cloud' en elk uur van de dag een onafgebroken stroom aan informatie, is dat een lastig voorstelbare bele-

De Steenbergse duivelssteen

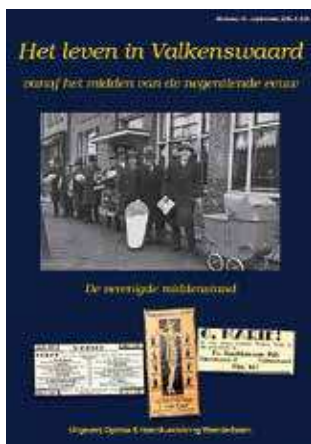
vingswereld. Een tijd toen de mensen nog niet overspoeld werden met allerhande wetenschappelijke waarheden. De mensen waren toen, door onze ogen bezien, misschien naïef en niet erg geleerd. Anders geredeneerd zagen ze misschien juist meer dan wij en hebben we door onze levensstijl en overtuigingen geen oog meer voor de niet-stoffelijke wereld. Wie kent de realiteit van wat we niet kunnen zien? De Jong combineert het mystieke van de verhalen en sagen met feitelijke informatie op basis van archiefbronnen en de literatuur. De combinatie maakt het boekje erg leesbaar voor een heel breed publiek met zowel een historische interesse als voor liefhebbers van gewoon een leuk verhaal.

De meest spraakmakende figuur uit het boek is de beruchte Pieter Karel Wijnmalen, waaraan ook de titel van het boekje wordt ontleend. Wijnmalen was burgemeester van Steenberg en in het begin van de negentiende eeuw. Deze protestante burgemeester, die het politieke spel van geven en (vooral) nemen meester was, leidde in een katholieke samenleving tot nogal wat ophef. Zijn begrafenis ging gepaard met een verschijning van de duivel. Uiteraard moest de zondige protestant door de duivel verleid zijn, aldus het Katholieke deel van de Steenbergse bevolking. In het verhaal van zijn begrafenis, dat zich bij de uitrit van zijn landgoed in de huidige Hoogstraat afspeelt, is eveneens sprake van een steen waaruit tot vele jaren na de gebeurtenis bloed stroomde. Het meest bizarre van dit verhaal is dat de betreffende steen zich nog steeds in Steenberg bevindt. Wie weet wat er gebeurt als u hem vindt en er hard op duwt?

HET LEVEN IN VALKENSWAARD: 'DE VERENIGDE MIDDENSTAND'

VALKENSWAARD - In de serie 'Het leven in Valkenswaard' verscheen nummer 14 waarin de middenstand in deze plaats uitgebreid aan de orde komt. Onder de eindredactie van Joop van Appeldorn gingen verschillende heemkundigen aan de slag om het tijdschrift samen te stellen.

„Een opvallend kenmerk van de middenstand in het verleden is, dat ieder dorp en iedere wijk zowel een kruidenier, een bakker als slager in de directe omgeving heeft”, schrijft de redactie. Vervolgens wordt ingegaan op het fenomeen 'kleine zelfstandige' en de samenwerking binnen middenstandver-

enigingen. In Valkenswaard kende men in 1933 een Middenstandstentoonstelling. De foto's bij dit onderdeel spreken voor zich. Er is ook aandacht voor het Huis-aan-huisblad 'De Kempener Koerier' en de geboorte van de 10.000ste inwoner van Valkenswaard op 29 november 1934. Het is Henricus Vos die meteen bezoek krijgt van de burgemeester!

Na de Tweede Wereldoorlog komt een nieuwe organisatie tot stand: de Katholieke Jonge Middenstand Vereniging. Jonge middenstanders werden in die tijd grondig voorbereid op het overnemen van de zaak van hun ouders. Ook de tentoonstelling OVAVO krijgt veel aandacht in het tijdschrift.

Na al die nostalgische zaken komt de ontwikkeling van de middenstand in de periode na 1960 in beeld. Een steeds veranderend winkelhart in Valkenswaard. Al met al een interessant nummer waar veel mensen uit Valkenswaard zich in zullen herkennen. Door de vele foto's en afbeeldingen zal het voor veel mensen uit Valkenswaard een feest van herkenning zijn.

Het tijdschrift wordt uitgegeven door uitgeverij Optima uit Vianen in samenwerking met heemkundekring 'Weerderheem'

BREDA EN NYEUWERVAERT

Een 'mirakel', een mirakelspel en een wonderlijke devotie

BREDA - Dit boek, dat eind november 2015 verscheen, gaat over het oudste mirakelspel in onze literatuur: *Tspel vanden sacramento vander Nyeuwervaert*. In Nyeuwervaert (een verdrongen dorp vlakbij het tegenwoordig Klundert) werd in het veen een hostie (het sacrament) gevonden. De hostie begon bij een onderzoek naar echtheid op vijf plaatsen te bloeden. Spoedig gingen er geruchten rond over wonderbaarlijke genezingen. Nyeuwervaert werd een druk bezochte bedevaartsplaats. Na de Sint Elisabethvloed (1421) liet Jan van Nassau het sacrament naar Breda overbrengen waar de sacramentsdevotie tot volle bloei kwam. De familie van Nassau speelde daar tot de beeldenstorm (1566) en tot Willem van Oranje een belangrijke rol in. In de loop van de eeuwen bleef het sacrament van Nyeuwervaert in Breda een belangrijke culturele en religieuze zaak. In het boek wordt deze geschiedenis verteld. De datering (van de ontwikkeling) van het mirakelspel komt helder aan de orde en daarmee in verband de kwestie van het auteurschap.

Bronnenonderzoek heeft ertoe geleid dat de plaats van het vinden van de hostie (of van de legende daarover) aannemelijk vastgesteld kan worden. Van het Nyeuwervaert-verhaal is in de Grote Kerk van Breda een (gerestaureerd) retabel te bezichtigen. Met betrekking tot dit ongeveer 500 jaar oude schilderij wordt een nieuwe zienswijze gepresenteerd. Ook wordt ingegaan op de vraag of een middeleeuws devotieverhaal nog actuele betekenis kan hebben.

Ad Maas schreef het boek dat ISBN 9789461537720 kreeg en 248 pagina's telt. Het boek is uitgegeven als paperback en direct na verschijnen verkrijgbaar in de boekhandel.

'T GOET TE ARLE VERSCHIJNT ALS BOEK

BEST – 't Goet te Arle is een rijk historisch boek over de geschiedenis van de oudst bekende boerderij van West-Europa. Die boerderij, gelegen aan de Oirschotseweg 117 in Best, staat nog grotendeels overeind en kent verschillende namen. Over deze hoeve verschijnt op 3 december een boek met veel afbeeldingen en de allernieuwste informatie.

Zo staat de hoeve bekend als 't Goet te Arle, de Amelrijck Booth Hoeve, de Armenhoef en ook de Aarlese Hoeve. De boerderij wordt al meer dan 750 jaar gebruikt als stal. Welke veranderingen onderging de boerderij gedurende

die 750 jaar, wie waren de bewoners en welke gronden waren in gebruik? Het zijn enkele onderwerpen die in een nieuw boek aan bod komen. Naast de historische achtergronden, schenkt het boek ook aandacht aan de restauratie van 2014 en de bouwhistorisch- en archeologische onderzoeken. Een rijke historie over een eeuwenoude boerderij in Best.

Het unieke (restauratie)project van boerderij de Aarlese Hoeve is afgerond. Tijdens de bijeenkomst op 3 december wordt ingegaan op de verschillende fasen die hebben geleid tot het prachtige eindresultaat. De presentatie van het boek en de informatie over het restauratieproject vinden plaats in zalen centrum Prinsenhof in Best. Zo is er een filmpje te zien met als titel 'De Aarlese Hoeve, van ontdekking tot heropening' en een andere korte film over de restauratie van de boerderij. Stadsarcheoloog Nico Arts vertelt over de positie van de Aarlese Hoeve in het regionale oudheidkundige onder-

zoek tussen de Dommel en de Beerze, terwijl Ger van den Oetelaar, voorzitter van de Stichting de Brabantse Boerderij ingaat op de toekomst van de boerderijen binnen Het Groene Woud.

Het boek werd samengesteld door Otto Brinkkemper, Ton van den Hurk, Jan-Willem de Kort, Paul Maas, Jan Timmers, Daniel Vangheluwe, Johan Verspay en Dick Zweers.

Het boek is ontwikkeld op initiatief van Stichting de Brabantse Boerderij, Stichting deKappellekes en Heemkundekring Dye van Best. Het boek is na de presentatie onder meer verkrijgbaar voor 29,50 via de website van Pictures Publishers www.picturespublishers.nl en na de presentatie in het zalencentrum in Best.

DE NIEUWE IN BRABANT IS UIT!

door Jurgen Pigmans

's-HERTOGENBOSCH - Dode schilders; ze zijn hip in Brabant. Stond dit jaar in het teken van de 125ste sterfdag van Vincent van Gogh, in 2016 zal de aandacht uitgaan naar de bekendste schilderszoon van 's-Hertogenbosch. Volgend jaar is het namelijk vijf eeuwen geleden dat Jheronimus van Aken, beter bekend als 'Jheronimus Bosch'. overleed.

De schilderijen van Bosch spreken nog altijd tot de verbeelding, maar zijn verspreid geraakt tot ver buiten zijn geboortestad. In het voorjaar van 2016 komen veel werken echter weer voor even samen, in Het Noordbrabants Museum. Een voorproefje van de tentoonstelling Jheronimus Bosch – Visioenen van een genie krijgt u in een artikel van de hand van Jos Koldewey en Matthijs Ilsink, beiden werkzaam aan de Radboud Universiteit in Nijmegen én verbonden aan het omvangrijke Bosch Research and Conservation Project. Bovendien met een primeur: we tonen u in deze In Brabant voor het eerst het postzegelvel dat PostNL heeft laten ontwerpen op basis van details van Bosch' bekende werk De Hooiwagen. U had het misschien al op de omslag van deze editie gezien.

Naast Bosch biedt deze editie u een gedetailleerde kijk op zogenoemde 'borstzeugen'. De gedachten gaan dan vrij snel uit naar varkens en boeren, geknor en stallen, vlees en veeteelt. Daar zit ook wel enig raakvlak, maar de relatie met spek en modder is voor borstzeugen vooral van indirecte aard. Wat zijn borstzeugen dan precies? Fijn uitgewerkte sieraden uit de tweede helft van de negentiende eeuw. Een vrouw

kreeg deze van haar man cadeau als, nadat ze in het huwelijk waren getreden, de eerste biggen waren geboren. Ad van Pinxteren vertelt u in de rubriek 'In het museum' meer over dit 'boerengoud' en het daarmee gepaard gaande 'boerinnengeluk'.

Geluk is ook het onderwerp van het hoofdartikel van deze In Brabant. Als we naar de resultaten kijken van een recent onderzoek dat het PON heeft uitgevoerd, zijn Brabanders blijkbaar een content volkje: we geven ons geluksgevoel met gemiddeld een 7,3 toch in ieder geval een ruime voldoende. Waar komt dat cijfer vandaan? Is dat gelijk voor alle regio's van Noord-Brabant? Voor alle generaties? En welke rol speelt de 'typisch' Brabantse identiteit hierin? PON-onderzoekers Marianne van Bommel en Koen Vinckx gaan uitgebreid in op dit onderzoek naar het geluksgevoel van de Brabanders.

We zijn inmiddels weer in de laatste maand van 2015 aangekomen. Een maand van kindergeluk, familiegeluk, het geluk dat een nieuw jaar met zich mee kan brengen en voor sommigen juist het geluk dat voortkomt uit de wetenschap dat de decemberzoetheid binnenkort weer voorbij zal zijn. Op welk niveau uw geluksgevoel zich momenteel ook bevindt, we hopen dat we het met deze nieuwe In Brabant nog ietsje omhoog kunnen brengen, zelfs al is het slechts een half puntje.

Iedere bij Brabants Heem aangesloten kring ontvangt een gratis exemplaar van In Brabant, het tijdschrift dat Erfgoed Brabant samen met Brabants Heem en de Historische Vereniging Brabant uitgeeft. We hopen dat ook afzonderlijke heemkundigen geïnteresseerd zijn in de Brabantse geschiedenis en willen u daarom graag attenderen op de € 2,50 korting die zij op een regulier abonnement krijgen. Leden van bij Brabants Heem aangesloten kringen betalen voor een hele jaargang In Brabant, 320 pagina's in full colour, dan slechts € 20,-. Dat is maar 6 cent per pagina!

Mocht u geïnteresseerd zijn, stuurt u dan een e-mail naar info@erfgoedbrabant.nl, inbrabant@erfgoedbrabant.nl of belt u tel. 073-6156262.

Mocht u nog enigszins twijfelen maar wel nieuwsgierig zijn, kijk dan gerust het gratis nummer van uw kring in of bezoek de website Thuis in Brabant, waar u in ieder geval het hoofdartikel van deze laatste In Brabant online kunt vinden. (www.thuisinbrabant.nl/collecties/in-brabant).

**De volgende Koerier van Brabant Heem
verschijnt eind maart 2016.**

**Hebt u kopij voor dat nummer, mail of stuur die dan voor
maandag 29 februari 2016 naar tjeuvanras@ziggo.nl of
Kerkackers 9, 5411 TN Zeeland.**

**Zo mogelijk zullen we uw teksten ook op de website
van Brabants Heem plaatsen.**

Museum Jan uten Houte is gevestigd in het historische Sint Paulushofje in Etten-Leur. Het museum neemt deel aan het project: 'Het streekmuseum in de 21ste eeuw van Erfgoed Brabant

Brabants Heem wil de ondersteunende organisatie zijn voor 123 zelfstandige Brabantse heemkundekringen. De stichting organiseert in samenwerking met andere organisaties cursussen en studiedagen, zet netwerken op en geeft adviezen. Dat alles om de deskundigheid van de kringleden te bevorderen op alle terreinen waar dat nodig is. Verder stimuleert Brabants Heem nieuwe initiatieven en onderlinge samenwerking.

Parallele artikelen op de website: www.brabantsheem.nl

Uitgave: Brabants Heem, Postbus 1203, 5200BG 's-Hertogenbosch.

Eindredactie: René Hermans

Bijdragen van: Lucas van der Hoeven, Els Snels, Tjeu van Ras, Jurgen Pigmans en diverse leden van heemkundekringen.

Foto's: Jan Broertjes, Tjeu van Ras, Otte Strouken, Adriënne en René Hermans en diverse heemkundekringen en archieven.

Ontwerp en Drukwerk:

Alle rechten voorbehouden. Niets in deze uitgave mag worden verveelvoudigd of openbaar gemaakt, in welke vorm ook. Hetzij elektronisch dan wel mechanisch door fotokopieën, scans of opnamen. Tenzij met voorafgaande toestemming van de uitgever. De uitgever heeft er naar gestreefd om alle copyrights in deze uitgave te regelen. Wie meent alsnog rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen.